

**КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ**

Кафедра міжнародного та приватного права

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

за темою:

**«ПРАВОВИЙ СТАТУС КОНСУЛА ПРИ ВИКОНАННІ НОТАРІАЛЬНОЇ
ФУНКЦІЇ»**

Виконала:

здобувач (ка) 2 курсу, групи ММ-21
спеціальності 293 «Міжнародне право»
Хомич Марія Валеріївна

Науковий керівник:

Фурса Світлана Ярославівна,
доктор юридичних наук,
професор, професор кафедри
міжнародного та приватного права

Робота допущена до захисту в ЕК
«__» _____ 2026 р.

В.о. завідувача кафедри Чернега В. М.,
доктор юридичних наук, професор

КИЇВ-2026

Регістрація

номер

дата

підпис в.о. завідувача кафедри

Рекомендовано
до захисту

підпис наукового
керівника

ініціали, прізвище наукового керівника

Результат захисту

оцінка

дата захисту

Голова ЕК

підпис

ініціали, прізвище

Члени ЕК

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

Секретар ЕК

підпис

ініціали, прізвище

Анотація

Хомич М. В. Правовий статус консула при виконанні ним нотаріальної функції

Кваліфікаційна робота здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти містить три розділи, дев'ять підрозділів; її загальний обсяг становить 120 сторінок, включно зі списком використаних джерел, який містить понад 100 найменувань.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері здійснення консульської діяльності та реалізації нотаріальних повноважень консулом.

Предметом дослідження є правовий статус консула при виконанні ним нотаріальної функції.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у формуванні комплексного наукового бачення правового статусу консула при виконанні нотаріальної функції, дослідженні міжнародно-правового та національного регулювання нотаріальних повноважень консульських посадових осіб, а також у розробці висновків і пропозицій щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування.

Методологічну основу кваліфікаційної роботи формують діалектичний, системний, структурно-функціональний, логічний, формально-юридичний, порівняльно-правовий методи, а також методи аналізу, синтезу, узагальнення, індукції, дедукції та моделювання (розділи 1, 2, 3). Системний та структурно-функціональний методи дали змогу визначити зміст правового статусу консула, його функції, повноваження, привілеї та імунітети, а також місце нотаріальної функції у системі консульських функцій (розділи 1, 2). Формально-юридичний метод використано для аналізу міжнародно-правових актів та національного законодавства України, що регулює нотаріальну діяльність консулів (розділи 1, 2, 3). Порівняльно-правовий метод дав можливість зіставити міжнародні стандарти консульської діяльності та особливості правового регулювання нотаріальних повноважень консулів у різних державах, зокрема в Республіці Польща (розділи 2, 3). Методи перспективного аналізу та моделювання сприяли формуванню пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання нотаріальної функції консула (розділ 3).

У кваліфікаційній роботі сформульовано поняття правового статусу консула при виконанні ним нотаріальної функції, визначено його основні ознаки та елементи. Досліджено міжнародно-правові засади діяльності консульських посадових осіб відповідно до Віденської конвенції про консульські зносини 1963 року.

У роботі охарактеризовано нотаріальну функцію консула як складову консульської діяльності, визначено її публічно-правову природу та особливості реалізації в умовах іноземної юрисдикції. Проаналізовано національне законодавство України, що регулює порядок вчинення нотаріальних дій консулом, а також визначено види нотаріальних дій, які мають право вчиняти консульські посадові особи.

У кваліфікаційній роботі окреслено проблеми практичної реалізації нотаріальних повноважень консулів України за кордоном, зокрема щодо дотримання законодавства держави перебування, доступу до державних реєстрів, правового оформлення спадкових та сімейних правовідносин. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання та практики здійснення консулом нотаріальної функції.

Практичне значення отриманих результатів кваліфікаційної роботи полягає у тому, що сформульовані в ній положення та висновки можуть бути використані:

1. у науково-дослідній сфері – для подальших досліджень проблем консульського права, міжнародного приватного права та нотаріального процесу;
2. у правозастосовній діяльності – у практиці діяльності консульських установ України, Міністерства закордонних справ України, а також при вдосконаленні порядку вчинення нотаріальних дій за кордоном;
3. у сфері освіти – під час викладання навчальних дисциплін «Міжнародне право»,

«Консульське право», «Міжнародне приватне право», «Нотаріальний процес», а також під час підготовки навчально-методичних матеріалів.

Ключові слова: консул, правовий статус консула, консульська служба, консульські функції, нотаріальна функція консула, нотаріальні повноваження консула, консульські привілеї та імунітети, Віденська конвенція про консульські зносини 1963 року, консульська установа, нотаріальні дії, міжнародне право, консульське право, міжнародне приватне право, Закон України «Про нотаріат», Консульський статут України, дипломатична служба.

Annotation

Khomych M. V. Legal Status of a Consul in the Performance of Notarial Functions

The qualification thesis for obtaining the second (Master's) level of higher education consists of three chapters and nine subsections. The total volume of the thesis is 120 pages, including the list of references containing more than 100 sources.

The object of the research is the social relations arising in the sphere of consular activity and the implementation of notarial powers by a consul.

The subject of the research is the legal status of a consul in the performance of notarial functions.

The purpose of the qualification thesis is to develop a comprehensive scientific understanding of the legal status of a consul in the performance of notarial functions, to study the international legal and national regulation of notarial powers of consular officials, as well as to formulate conclusions and proposals for improving legislation and the practice of its application.

The methodological basis of the qualification thesis includes dialectical, systemic, structural-functional, logical, formal-legal, and comparative-legal methods, as well as methods of analysis, synthesis, generalization, induction, deduction, and modeling (chapters 1, 2, 3). The systemic and structural-functional methods made it possible to determine the content of the consul's legal status, his functions, powers, privileges, and immunities, as well as the place of the notarial function within the system of consular functions (chapters 1, 2). The formal-legal method was used to analyze international legal acts and the national legislation of Ukraine regulating the notarial activities of consuls (chapters 1, 2, 3). The comparative-legal method enabled the comparison of international standards of consular activity and the peculiarities of legal regulation of consular notarial powers in different states, particularly in the Republic of Poland (chapters 2, 3). The methods of prospective analysis and modeling contributed to the development of proposals aimed at improving the legal regulation of the consul's notarial function (chapter 3).

The qualification thesis formulates the concept of the legal status of a consul in the performance of notarial functions and defines its main features and elements. The international legal foundations of the activities of consular officials in accordance with the Vienna Convention on Consular Relations of 1963 are examined.

The thesis characterizes the notarial function of a consul as an integral component of consular activity, determines its public-law nature, and identifies the peculiarities of its implementation under foreign jurisdiction. The national legislation of Ukraine regulating the procedure for performing notarial acts by a consul is analyzed, and the types of notarial acts that consular officials are authorized to perform are determined.

The qualification thesis outlines the problems of practical implementation of notarial powers by Ukrainian consuls abroad, particularly regarding compliance with the legislation of the receiving state, access to state registers, and the legal regulation of inheritance and family legal relations. Proposals for improving the legal regulation and practice of performing notarial functions by consuls are formulated.

The practical significance of the obtained results lies in the fact that the provisions and conclusions formulated in the thesis may be used:

1. in scientific research activities – for further studies in the fields of consular law, private international law, and notarial procedure;

2. in law enforcement activities – in the practice of Ukrainian consular institutions, the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, as well as in improving the procedure for performing notarial acts abroad;

3. in the educational sphere – while teaching the disciplines “International Law”, “Consular Law”, “Private International Law”, and “Notarial Procedure”, as well as in the preparation of educational and methodological materials.

Keywords: consul, legal status of a consul, consular service, consular functions, notarial function of a consul, notarial powers of a consul, consular privileges and immunities, Vienna Convention on Consular Relations of 1963, consular institution, notarial acts, international law, consular law, private international law, Law of Ukraine “On Notariate”, Consular Statute of Ukraine, diplomatic service

ЗМІСТ

ВСТУП.....	13
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КОНСУЛА.....	18
1.1. Міжнародно-правовий статус консула у системі консульських зносин.....	18
1.2. Нотаріальна функція консула відповідно до ст. 5 Віденської конвенції про консульські зносини.....	27
1.3. Національне законодавство України, що регулює нотаріальні повноваження консула.....	31
Висновки до розділу 1.....	39
РОЗДІЛ 2. НОТАРІАЛЬНІ ДІЇ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ КОНСУЛОМ У МЕЖАХ НОТАРІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ.....	33
2.1. Міжнародно-правові та національні засади вчинення нотаріальних дій консулом.....	41
2.2. Зміст і особливості вчинення окремих нотаріальних дій консулом за кордоном.....	53
2.3. Проблеми правового регулювання та практики вчинення нотаріальних дій консулом.....	65
Висновки до розділу 2.....	66
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КОНСУЛА ПРИ ВИКОНАННІ НОТАРІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ.....	74
3.1. Напрями вдосконалення правового статусу консула при виконанні нотаріальної функції.....	74
3.2. Особливості вчинення нотаріальних дій українськими консулами з урахуванням законодавства держави перебування (на прикладі Республіки Польща).....	82
3.3. Пропозиції щодо вдосконалення законодавства України у сфері виконання нотаріальної функції консулом.....	99
Висновки до розділу 3.....	104
ВИСНОВКИ.....	105
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	110

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄС – Європейський Союз

ВРУ – Верховна Рада України

КМУ – Кабінету Міністрів України

КК – Кримінальний кодекс

МЗС України – Міністерство закордонних справ України

Мін'юст України – Міністерство юстиції України

ООН – Організація Об'єднаних Націй

СК України – Сімейний кодекс України

ЦК України – Цивільний кодекс України

ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України

ВСТУП

Актуальність і ступінь дослідження. Сучасні виклики розвитку міжнародних суспільних відносин в умовах глобалізації та проведення численних воєнних дій на території різних держав у світі, зумовлюють консульські установи працювати в посиленому режимі з новим змістом у їх діяльності, особливо у сфері виконання консулом нотаріальної функції

Воєнні дії на території України, що розпочалися у 2022 році змусили значну кількість громадян країни виїхати за межі держави, масова міграція та збільшення українських громадян за кордоном істотно посилило навантаження на консульські установи та консульських посадових осіб. Воєнний стан суттєво вплинув на функціональні обов'язки консула щодо вчинення нотаріальних дій. Потреба громадян оперативно реалізувати свої безспірні права в Україні, перебуваючи при цьому за кордоном, спричинило різке збільшення кількості звернень громадян України до консульських установ. Зросла кількість транскордонних сімейних відносин, почастишали випадки розірвання шлюбів та визначення місця проживання дитини, оформлення майнових, спадкових відносин. Найбільш поширеними стали такі консульські нотаріальні дії: посвідчення довіреностей на представництво інтересів в судах, органах державної влади, банківських установах та щодо розпорядження майном; посвідчення згод; засвідчення справжності підпису; оформлення заяв щодо виїзду дітей за кордон; оформлення спадкових документів.

У процесі здійснення нотаріальних функцій консулом, виявилися особливості та практичні труднощі, пов'язані зі змінами та недосконалістю окремих положень правового регулювання в умовах воєнного стану, що обумовлює необхідність наукового дослідження нормативного забезпечення та аналізу практики консульської нотаріальної діяльності, виявлення прогалин в законодавчому регулюванні процедури вчинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України за

кордоном зокрема, й з іноземним елементом, визначенні особливостей правового статусу консула в умовах воєнного стану, трансформації міжнародного приватного права та цифровізації правовідносин. Отже, не тільки правовий статус нотаріуса є актуальним в науковому дослідженні, але і ефективність здійснення консулом чи уповноваженою посадовою особою дипломатичного представництва нотаріальної функції як механізму забезпечення прав та законних інтересів громадян України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці правового статусу консула при виконанні нотаріальної функції приділяли увагу такі вчені: О.О. Грінченко [46,47], М. Долинська [52], Н.М. Денисяк [49], Д.О. Дейнеко [48], Л.В. Діденко [50], Н.П. Кравченко [57], О.С. Кізлова [54], А.А. Пуртова [67-68], В.Н. Репецький [69-71], С.Я. Фурса [83-86], Є.Є. Фурса [74-85], Є.І. Фурса [86-87], Е. Денза [95], Н. Путра [94], Сміт [101].

Значний внесок в теорію міжнародного права щодо консульських зносин внесла Грінченко О. О. захистив дисертацію на тему: «Особливості правового статусу консула при виконанні нотаріальної функції: міжнародно-правовий аспект» [46], яка присвячена статусу консула як публічної особи та яка діє від імені держави, відповідно до міжнародних угод та згідно публічної процедури на території іншої держави. Проте робота була виконана в 2005 році, але враховуючи зміни в законодавстві та динаміки розвитку консульських зносин, стає зрозуміло, що окремі положення вже є застарілими.

Дисертаційне дослідження В.Г. Чекіти «Вчинення консулом нотаріальних дій, що пов'язані з сімейними відносинами» (2018 р.) [90] ґрунтовно розкриває особливості процедури вчинення консулом нотаріальних проваджень, що пов'язані з сімейними відносинами, учинення нотаріальних дій щодо посвідчення сімейних правочинів.

Науково-практична праця «Вчинення консулом нотаріальних дій: теорія та практика: науково-практичний посібник авторів С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, Є.Є. Фурса, М.М. Дякович, М.М. Мальський; (2023 р.) [49] значно допомогла

в опануванні законодавства України та іноземного права, норм міжнародних договорів та ознайомленні авторського аналізу окремих науковців.

Мета дослідження комплексне теоретико-правове дослідження правового статусу консула при виконанні нотаріальної функції, розкриття особливостей та внесення пропозицій щодо вдосконалення законодавства України у цій сфері.

Для досягнення зазначеної мети виконуються такі завдання:

- дослідити міжнародно-правовий статус консула у системі консульських зносин;
- з'ясувати як врегульована та здійснюється нотаріальна функція консулом відповідно до ст. 5 Віденської конвенції про консульські зносини;
- проаналізувати національне законодавство України, що регулює повноваження консула з вчинення нотаріальних проваджень;
- окреслити міжнародно-правові та національні засади вчинення консулом нотаріальних дій;
- охарактеризувати зміст і особливості вчинення окремих нотаріальних дій консулом за кордоном;
- проаналізувати правове регулювання та визначити проблеми та практики вчинення нотаріальних дій консулом;
- розкрити напрями вдосконалення правового статусу консула при виконанні нотаріальної функції;
- висвітлити особливості вчинення нотаріальних дій українськими консулами з урахуванням законодавства держави перебування (на прикладі Республіки Польща);
- надати пропозиції щодо вдосконалення законодавства України у сфері виконання нотаріальної функції консулом.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері консульських зносин, що виникають у процесі виконання консулом як посадовою особою нотаріальної функції

Предмет дослідження: правовий статус консула при виконанні нотаріальної функції

Методи дослідження для визначення правового статусу консула при здійсненні нотаріальної функції використані наукові підходи, загальнонаукові та спеціальні методи, що властиві юридичній науці та міжнародному праву зокрема, а саме: порівняльно-правовий, функціональний метод, системного аналізу, формально-юридичний метод, метод дедукції та індукції. Застосовувався ціннісний та глобалізаційний підхід під час дослідження аналізу та висвітлення засад міжнародно-правового регулювання прав та обов'язків консула при здійсненні нотаріальної функції.

Так, функціональний метод використовувався при дослідженні ролі та функцій консула під час здійснення нотаріальної функції (підрозділи 1.2, 1.3.). Метод системного аналізу дозволив усвідомити багатоаспектність консульської діяльності під час здійснення нотаріальної функції та запропонувати окремі пропозиції щодо покращення роботи консула (підрозділи 1.2, 2.2, 3.3.). Порівняльно-правовий метод був використаний під час дослідження особливостей вчинення нотаріальних дій українськими консулами з урахуванням законодавства держави перебування на прикладі Республіки Польща (підрозділ 3.2.). Формально-юридичний метод для аналізу та досвіду зарубіжних країн щодо розвитку консульської нотаріальної діяльності, наукових поглядів вчених на дану проблематику, що дозволило сформулювати власні бачення та пропозиції (підрозділи 1.1, 2.1, 2.3. 3.1, 3.3.).

Емпірична основа дослідження ґрунтується на міжнародно-правових актах (Віденська конвенція, Консульські конвенції, відомчі інструкції, щодо вчинення консульських нотаріальних дій), на національному законодавстві та інформації з сайту консульства, судова практика.

Апробація результатів дослідження. Кваліфікаційна робота виконана на кафедрі міжнародного та приватного права Київського університету права НАН України. Окремі питання дослідження висвітлені в тезах доповіді «Особливості реалізації нотаріальної функції консулом в умовах воєнного

стану», що подані на Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Теорія та практика сучасної юриспруденції» (м. Харків, 25 травня 2026 року Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків та списку використаних джерел (102 найменувань на 11 сторінках). Загальний обсяг – 113 стор.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КОНСУЛА

1.1 Міжнародно-правовий статус консула у системі консульських зносин

Сучасні глобалізаційні процеси базуються на інтеграційній економічній, екологічній, демографічній цілісності та взаємозалежності людського суспільства через тісну співпрацю на міждержавному рівні. Зауважимо, що в Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» в ст.11 визначено, що «Україна як європейська держава здійснює відкриту зовнішню політику і прагне рівноправного взаємовигідного співробітництва з усіма заінтересованими партнерами, виходячи з необхідності гарантування безпеки, суверенітету та захисту територіальної цілісності України» [9].

Встановлюючи теоретичні передумови визначення місця консула у консульських зносинах, важливо звернути увагу на ті аспекти, які вплинули на формування консульської діяльності. Відмітимо, що виникли вони не з політики держав, а з практичної потреби, яка полягала в тому, що людство вчилася захищати інтереси своїх громадян та на чужих територіях. Масове виробництво та потреба в просуванні товарів та нових ринках збуту, спричинило необхідність консульствам виступати у якості «розвідників таких ринків». Як зазначає Фурса Є.Є. «Першопричиною консульських відносин і двигуном їх розвитку є економічні відносини», це і фінансові операції, торгівля, туризм та міграційні процеси, які, до речі, активно посилюються у світі через воєнні дії та кризу в багатьох країнах [80].

В аспекті розвитку міжнародних відносин зростає роль консульських установ та посадових осіб щодо забезпечення практичної правової та гуманітарної сторони захисту прав та законних інтересів держави та її громадян за кордоном. Однією із складових правової форми міждержавного

співробітництва є консульські зносини. У цьому контексті визначення міжнародно-правового статусу консула, що визначає обсяг його, прав та обов'язків, привілеїв та імунітетів у державі перебування набуває особливого значення. Важливість правового статусу консула також зумовлена ще й тим, що він виступає ключовою ланкою між державою та її громадянами за межами національної території (пункт а, ст. 5 Віденської конвенції [19]). «Перший правовий захисник громадянина за кордоном» зазвичай так визначає доктрина міжнародного права консула.

Історичний розвиток інституту консульства, впливав і на формування та зміну консульських функцій. «Розвиток технічних засобів транспорту і зв'язку, призвів до того, що консульські підрозділи відкриваються не лише в портових містах, як у минулому сторіччі, але й у багатьох великих економічних і культурних центрах, значно розширилась мережа консульських установ. Якщо в 1931 р. 17 442 консули 60 держав перебували у 850 містах світу, то вже в середині 60-х рр. XX ст. загальна кількість консулів перевищувала 20 тис. Посилюється професіоналізація консульської служби, зростає кількість спеціалістів, які повинні знати законодавство скеровуючої держави на належному рівні, виконувати судові доручення в економічній, фінансовій та інших сферах» [55, с.47].

Формування та реалізація державної політики у сфері консульських зносин України з іноземними державами, належне забезпечення прав та законних інтересів громадян України за кордоном є пріоритетним завданням Міністерства закордонних справ України (далі - МЗС України). Виконання цього завдання Департаментом консульської служби Міністерства закордонних справ України і закордонних дипломатичних установ України (посольства, генеральні консульства, консульства) діють у відповідності до положень Конституції [1], законів та підзаконних нормативно-правових актів України, використовують весь інструментарій міжнародного права [65].

З історії міжнародного права відомі багатосторонні договори. Які регламентували діяльність консулів: 1) Каракаська конвенція про консульські

функції, 1911 р. (укладена між Болівією, Венесуелою, Еквадором, Колумбією та Перу); 2) Гаванська конвенція про консульських чиновників, 1928 р. (поширюється тільки на країни латинської Америки); 3) Віденська конвенція про консульські зносини, 1963 р.; 4) Європейська конвенція про консульські функції (СЕД №061) (відкрита для підписання м. Париж 11.12.1967).

Аналіз міжнародних договорів України у сфері консульської діяльності дає можливість говорити про певну систему, в якій наявні такі основні види залежно від суб'єктів укладення та місця у нормативній ієрархії: 1) консульські конвенції (консульські договори) – політичні міжнародні договори, що укладаються від імені держави та підлягають ратифікації Верховною Радою України (далі - ВРУ); 2) угоди (домовленості, протоколи, спільні комюніке, обміни нотами) про встановлення дипломатичних і консульських відносин – міжурядові міжнародні договори, що затверджуються (погоджуються) рішеннями Кабінету Міністрів України (далі - КМУ); 3) угоди про здійснення оплачуваних видів трудової діяльності членами сімей співробітників дипломатичних представництв та консульських установ – міжурядові міжнародні договори, що підлягають ратифікації; 4) угоди про тарифи консульських зборів, угоди про скасування консульських зборів – міжурядові міжнародні договори, що затверджуються рішеннями КМУ. Слід зазначити, що Україна є стороною 103 міжнародних договорів різних видів та юридичної сили у сфері консульської діяльності [64].

Консульські зносини у працях науковців В. Задорожного, І. Лукашука, В. Репецького визначені як «похідні від дипломатичних, проте такі, що мають самостійне правове регулювання та свій функціональний характер» [43].

Консульські зносини між державами вчиняються за взаємною згодою, при чому домовленість надана на встановлення дипломатичних відносин між двома державами означає про домовленість на встановлення консульських зносин. За погодженням держави перебування на її території може відкриватися консульська установа, консульство при цьому діє не в межах всієї країни, а лише у так званому окрузі. «Консульським округом вважається

територія держави перебування, де згідно з угодою між урядом договірних держав консульська установа (консул) здійснює завдання покладені на неї. Виконання консульських функцій поза межами округу можливе у випадках за домовленістю з державою перебування. Місце розташування установи її клас, й консульський округ вирішується державою, яка представляє та в подальшому підлягає погодженню державою перебування [62, 84 с.].

Наприклад, найбільша кількість українських консульських округів утворена у Німеччині (Берлін, Мюнхен, Гамбург, Франкфурт-на-Майні, Бонн), США (Вашингтон, Нью-Йорк, Чикаго, Сан-Франциско) та Польщі (Варшава, Вроцлав, Краків, Люблін, Гданськ). Разом з тим розподіл консульських округів та їх кількість залежить від зростання попиту у вчиненні нотаріальних дій. Зона відповідальності консульства охоплює адміністративно-територіальні одиниці держави перебування в межах якої консул вчиняє нотаріальні дії з забезпечення захисту прав та інтересів громадян України. Тобто, межі територіальної компетенції кожної консульської установи має важливе значення, оскільки визначає зону відповідальності консульства та є показником доступності громадян вчасно отримати послуги.

Віденська конвенція у ст. 9 визначає, що глави консульських установ поділяють на чотири класи: Генеральне консульство – Генеральний консул; віце-консульство – віце-консул; консульство – консул; консульське агентство – консульський агент [19].

Призначення глави консульської установи є чітко регламентованим міжнародним та національним законодавством. Щодо функціонального аспекту статусу консула, то він набувається після видачі державою перебування спеціального дозволу – екзекватури, на підставі поданого консульського патенту.

В українській дипломатичній енциклопедії «консульський патент» визначається як «документ, що видається компетентними органами держави, яка направляє консула, що засвідчує його посаду та повноваження [61].

Згідно ст.11 Віденської конвенції [19] у патенті обов'язково зазначаються (ім'я, прізвище консульської посадової особи, категорія, клас, консульський округ, місцезнаходження консульської установи). Держава, що направляє надсилає патент уряду держави перебування дипломатичними каналами.

Екзекватура – це дозвіл держави перебування на допуск глави консульської установи до виконання його функцій [60].

Кожна держава самостійно визначає форму екзекватури. Це може бути документ, підписаний Главою держави або Міністром закордонних справ, або просто штамп на самому консульському патенті. У випадку не видачі офіційної екзекватури консул може бути допущений тимчасово до виконання своїх функцій. У разі отримання екзекватури держава перебування зобов'язана негайно повідомити компетентні органи консульського округу. Саме з цього моменту консул офіційно набуває законом передбачених привілеїв та імунітетів. Без отримання цього дозволу консул не може офіційно розпочати роботу. Проте, держава перебування має право відмовити у видачі екзекватури без пояснення причини (ст.12 Віденської конвенції) [19] .

Процедура екзекватури на думку українського науковця та дипломата В. Ціватого є проявом державного суверенітету, адже через неї держава перебування контролює присутність іноземних офіційних осіб на своїй території та визначає межі їхнього впливу.

Згідно з Віденської конвенції про консульські зносини 1963 року, консул є консульською посадовою особою, уповноваженою виконувати консульські функції від імені держави, що акредитує [19].

Правовий статус як визначає А. Войціхівський «утворюється сукупністю прав, свобод та обов'язків консулів у державі перебування, що закріплюються у законодавчому порядку і гарантуються нею» та «означає їх правове становище, зокрема чи перебуває ця особа на державній службі, порядок призначення і припинення її діяльності, управління нею, визначення обсягу правоздатності» [45].

В п. 2 ст.1. Віденської конвенції встановлено дві категорії консульських посадових осіб, а саме: штатні консульські посадові особи та почесні консульські посадові особи. Тобто, статус консула визначається не тільки його класом, а й категорією: 1) штатні консули, які є державними службовцями, громадянами держави, що направляє; 2) почесні (нештатні) консули можуть бути громадяни держави перебування та займатися підприємницькою діяльністю [19].

Необхідно звернути увагу, що почесні консули України не можуть здійснювати нотаріальні повноваження консула. Проте Глава 3 Віденської конвенції (ст.58) [19] формально не забороняє почесному консулу виконувати нотаріальні функції, але залишає на розсуд кожної окремої держави. Враховуючи специфічний правовий статус, почесні консули більшості країн в тому числі і України не мають права вчиняти нотаріальні дії з міркувань юридичної безпеки, оскільки мають відсутність громадянства та обмежений доступ до національних інформаційних систем (реєстрів). Це унеможливорює дотримання процедури передбаченою Законом України «Про нотаріат» [7].

Відповідно до ч. 2 ст. 46 Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р. штатним посадовим особам заборонено займатися в державі перебування якоюсь фаховою або комерційною діяльністю з метою отримання особистих прибутків. У випадку зайняття такою діяльністю, то на них та їхніх родин не поширюються привілеї та імунітети [19].

Статус працівників консульських установ, які є громадянами держави перебування, або постійно перебувають в ній, регулюється ст.71 Віденської конвенції [19] в якій встановлено «якщо консульським посадовим особам, які є громадянами держави перебування або постійно проживають в ній, держава перебування не надає будь-яких додаткових переваг, привілеїв та імунітетів, вони користуються лише імунітетом від юрисдикції та особистою недоторканністю щодо офіційних дій. Якщо проти такого консульського посадовця порушується кримінальна справа, судовий розгляд, за винятком тих

випадків, коли ця особа заарештована або затримана, має вестися таким чином, щоб якнайменше перешкоджати виконанню консульських функцій» [19].

Відповідно до п. 1 ст. 44 Віденської конвенції [19], працівників консульської установи можуть викликати як свідків під час ведення судових або адміністративних справ, і вони не можуть відмовлятися давати свідчення. Про неоднозначність врегулювання питання у консульському праві щодо обов'язку консульських службовців давати свідчення зауважував В. Репецький. Так, «якщо консульська посадова особа відмовляється давати свідчення, щодо неї не можуть застосовуватися жодні заходи примусу або покарання. Компетентні органи держави перебування, яким потрібні свідчення консульської посадової особи, не повинні створювати перешкод у виконанні його службових обов'язків. Вказані органи можуть, коли це можливо, одержати свідчення за місцем проживання цієї особи, у приміщенні консульської установи або прийняти від неї письмову заяву» [69].

Важливою юридичною гарантією в діяльності працівників консульської установи є той факт, що вони не зобов'язані свідчити щодо виконання своїх функцій, або надавати офіційну кореспонденцію і документи, що стосуються їх функцій та давати свідчення щодо законодавства акредитуючої держави.

В міжнародному праві до статусних ознак консула також можна віднести особливий характер його привілеїв та імунітетів. Відповідно до ст. 28 Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р. «держави перебування повинна надавати всі можливості для виконання консульською установою своїх функцій. З метою забезпечення належного виконання функцій консульським установам, їх персоналу надаються привілеї та імунітети» [19].

Розрізняють два види консульських привілеїв та імунітетів: привілеї й імунітети консульської установи як закордонного органу зовнішніх зносин держави; привілеї й імунітети персоналу консульської установи (особисті привілеї та імунітети) [45].

До особистих привілеїв та імунітетів належить особиста недоторканність консульських посадових осіб. Відтак посадова особа не може бути

заарештована, взята під варту чи ув'язнена, лише у разі скоєння тяжких злочинів на підставі постанови уповноважених судових властей. У випадку порушення кримінальної справи, обов'язок консула з'явитися до компетентних органів.

Варто зазначити про наявність податкових та митних привілеїв консульських податкових осіб, які закріплені у ст. 49-59 Віденської конвенції. Згідно зі ст. 49 «консульські посадові особи і консульські службовці, а також члени їх сімей, які проживають разом із ними, звільняються від податків, зборів та мита (особистих, державних, районних і муніципальних), за винятком: а) непрямих податків, що, зазвичай, включаються у вартість товарів або обслуговування; б) зборів і податків на приватне нерухоме майно на території держави перебування, за винятками, передбаченими положеннями ст. 32; в) податків на спадкове майно або мита на успадкування, або податків на перехід майна, що стягується державою перебування, за винятками, передбаченими у положеннях пункту «б» ст. 51; г) податків і зборів на приватні доходи, включаючи прибутки з капіталу, джерело якого міститься в державі перебування, та податків на капіталовкладення у комерційні або фінансові підприємства в державі перебування; д) зборів, що стягуються за конкретні види обслуговування; є) реєстраційного, судового та реєстраційного мита, іпотечних і гербових зборів, за винятками, передбаченими в положеннях ст. 32 [19].

В ст. 50 Віденської конвенції закріплено нормативні вимоги щодо звільнення від митного збору та митного огляду, а саме «мити не стягується з предметів для особистого користування консульської посадової особи, включаючи предмети, потрібні для його облаштування та офіційного користування» [19]. Водночас, від сплати мита звільняються також члени сімей консульських посадових осіб, які живуть разом з ними. Від огляду звільняється особистий багаж, який везуть із собою консульські посадові особи та члени їх сімей, проте за серйозних підстав вважати, що в ньому містяться предмети, які не є особистими предметами чи предметами для

офіційного користування він може бути оглянутий у присутності відповідної консульської посадової особи або члена його сім'ї [19].

Важливе місце в аналізі привілеїв та імунітетів посідає питання про початок і кінець консульських привілеїв та імунітетів. За загальним правилом кожний працівник консульської установи користується привілеями та імунітетами, передбаченими Віденською конвенцією 1963 р., з моменту його виїзду на територію держави перебування при слідуванні до місця призначення або, якщо він уже перебуває на цій території, з часу, коли він розпочав виконувати свої обов'язки у консульській установі» [19].

На специфічні риси діяльності консула звертає увагу Є. Фурса, які спричиняються через додаткові обмеження, що диктуються нормами іноземного права або двосторонніми договорами, «які, зводяться до того, що при роз'ясненні консулом особам їх прав та обов'язків (як матеріальних, так і процесуальних), попередженні про наслідки вчинюваних нотаріальних дій, з метою, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду, консулом мають надаватися роз'яснення щодо застосування нотаріальних актів як на території України, так і в певних випадках на території іноземної країни (зокрема і країни перебування консула та (або) співдружності європейських країн)» [74].

Звернемо увагу на важливість юридичної відповідальності посадових осіб консульської служби у визначенні їх правового статусу.

Так, п. 1. ст.43 Віденської конвенції встановлює, що «консульські посадові особи та консульські службовці не підпадають під юрисдикцію судових та адміністративних органів держави перебування по відношенню до дій, які вчиняються під час виконання консульських функцій» [19].

В дисертаційному дослідженні А. Пуртова виснує, що «у випадку порушення посадовими особами консульської служби вимог законодавства, залежно від складу та наслідків таких порушень можуть бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності, матеріальної, цивільної, адміністративної або кримінальної відповідальності». Вона зазначає, що «до цивільної,

адміністративної та кримінальної відповідальності посадові особи консульської служби України притягуються на загальних засадах [68].

За законодавством України Державний секретар МЗС України несе відповідальність за неналежний рівень службової дисципліни та притягнення посадових осіб консульської служби до дисциплінарної відповідальності [68, с.184].

В міжнародному праві вважається, що консул відіграє важливу роль для розвитку міжнародного співробітництва на практичному рівні з економічних, культурних, наукових, торгівельних відносин між державами, оскільки сприяє встановленню ділових зв'язків, підтримує співпрацю між регіонами, суб'єктами господарювання та установами.

Водночас, роль консула важлива при реалізації приватноправових відносинах, коли він, здійснюючи нотаріальні функції, виступає правовим посередником між різними правопорядками забезпечуючи юридичну визначеність та стабільність цивільного обороту. Так, пункт f статті 5 Віденської конвенції про консульські зносини визначає «виконання обов'язків нотаріуса, реєстратора актів цивільного стану та інших подібних обов'язків, а також виконання деяких функцій адміністративного характеру, при умові що нічого не заперечує законам та правилам держави перебування» [19].

Отже, дослідження питання правового статусу консула в науковій літературі, міжнародно-правових актах, наводить на думку, що консул не є самостійним суб'єктом міжнародного права, а має спеціальний міжнародно-правовий статус органу з обмеженими представницькими повноваженнями та функціональними привілеями та імунітетами. Такі обмеження передбачені в ст. 55 Віденської конвенції і стосуються заборони займатися політичною діяльністю, втручатися у внутрішні справи держави перебування та ігнорувати закони держави перебування [19].

Правовий статус консула – визначений міжнародним правом комплекс прав та обов'язків, привілеїв та відповідальності, які забезпечують ефективне виконання консульських функцій без втручання у суверенітет держави

перебування. Це складна правова конструкція, що врегульовується нормами міжнародного публічного права, нормами національного законодавства та договірною регулювання.

1.2 Нотаріальна функція консула відповідно до ст. 5 Віденської конвенції про консульські зносини

Важливо зазначити, що консульське право є конвенційним правом, оскільки поряд з вищезгаданою Віденською конвенцією про консульські зносини від 24 квітня 1963 року, також необхідно зазначити «Каракаську конвенцію про консульські функції 1911 р. (укладена між Болівією, Венесуелою, Еквадором, Колумбією та Перу), Гаванську конвенцію про консульських чиновників 1928 р. (її ратифікували 12 країн Латинської Америки), Європейську конвенцію про консульські функції 1967 р., а також двосторонні консульські конвенції. Значний вплив на формування норм консульського права справляють акти міжнародних органів і національні правові доктрини» [21, с.13]

Погоджуючись з думкою Н. Кравченко про те, що «значущість Віденських конвенцій в сучасних умовах полягає в тому, що вони стали основою для міжнародних переговорів та є універсальним міжнародно-правовим актом [57, с. 241]. «Вона містить розгорнутий перелік консульських функцій, які раніше регулювалися міжнародним звичаєвим правом, встановлює привілеї та імунітети для консульських установ з метою ефективного виконання їх функцій від імені держави, що направляє» визначено у Юридичній енциклопедії [92, с. 311-312].

В міжнародному праві Конвенцію прийнято вважати першою міжнародною багатосторонньою угодою, що встановлює універсальні правила у сфері консульських зносин. Проте на думку науковиці В. Чекіти «з часу набуття чинності Віденської конвенції про консульські зносини низка її положень значно застаріла і не відповідає потребам сучасного розвитку

консульських зносин між державами, тому фахівцям з міжнародного права запропоновано прийняти резолюцію на рівні Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН), яка б передбачала розробку Комісією міжнародного права відповідних доповнень до положень Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р., що відповідали б новаціям консульської діяльності» [90].

У науці міжнародного права немає єдиного критерію щодо класифікації консульських функцій, оскільки кожен автор пропонує своє бачення цього питання (А. Фердрос, Л. Ерліх, К. Лібера, [71], В. Буткевич [43], Л. Тимченко. В. Кононенко [73] та ін.). Кожен із авторів, виходячи із багатогранності консульської діяльності, та керуючись функціональним, предметним або юрисдикційним підходом до визначення змісту консульської діяльності, виокремлюють захисні, адміністративні, торговельно-економічні та нотаріальні функції.

В. Буткевич робив акцент на тому, що консульська діяльність спрямована насамперед на захист прав та інтересів держави, її громадян і юридичних осіб за кордоном, тому розглядав консульські функції як складову зовнішніх функцій держави та поділяв їх на: захисні, адміністративні, інформаційні, функції сприяння міжнародним зв'язкам [43].

Л. Тимченко та В. Кононенко пропонують виокремлювати нотаріальну діяльності консула як самостійного напрям консульської юрисдикції та поділяти консульських функцій на: політико-представницькі, економічні, адміністративно-правові, нотаріально-юрисдикційні, інформаційні [73].

Міжнародно-правове закріплення нотаріальної функції консула знаходимо у пункті f ст. 5 Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р., в якому визначено, що однією із функцій консульської установи є «виконання обов'язків нотаріуса, реєстратора актів громадянського стану та інших подібних обов'язків, а також виконання деяких функцій адміністративного характеру, за умови, що в цьому випадку ніщо не суперечить законам і правилам держави перебування» [19]. Тобто, дана норма прямо визначає, що однією із функцій консула є здійснення нотаріальної

діяльності, однак визначає умову її здійснення з урахуванням дотримання законодавства держави перебування. У змісті даної норми простежується компроміс між потребою захисту громадян та принципом територіального суверенітету держави перебування.

У нормі не визначені всі види нотаріальних дій, однак національне законодавство України, зокрема Закон України «Про нотаріат» у ст. 38 встановлює такий перелік дій (16), які має вчиняти консул [7].

Наявність умови «не суперечить законам і правилам держави перебування» настановляє на виконання обов'язку визначеного у ст. 55 Віденської конвенції «поважати закони та правила держави перебування та не втручатися у її внутрішні справи.

Науковиця Е.Денза з питань дипломатичного права зазначає, що держава перебування може обмежити коло нотаріальних дій, вимагати спеціального дозволу або відмовити у визнанні окремих нотаріальних дій [95].

Треба зазначити, що перелік консульських функцій, за Віденською конвенцією 1963 р., не є вичерпним і з її положень випливає, що консул може виконувати також інші функції, покладені на нього акредитуючою державою. А тому більш докладно консульські функції закріплені в консульських статутах (договорах -М.Х.) держав [19].

Сучасний поділ міжнародного права на публічне та приватне дозволяє консульські дії з надання нотаріальних послуг віднести до міжнародного публічного права, адже посада консула говорить про її публічний характер. Нотаріальна функція, що здійснюється консулом, стала одним із інструментів забезпечення реалізації базових цивільних прав (розпорядження майновими правами, сімейно-правові питання, посвідчення довіреностей, заповітів, заяв, договорів, засвідчення копій документів тощо.

Логічно виникає питання: Яка ж природа консульських зносин щодо виконання нотаріальної функції згідно з міжнародного права?

Враховуючи, що консульські зносини в частині виконання нотаріальної функції регулюються міжнародним публічним правом, зокрема Віденською

конвенцією ст. 5 [19], про яку зазначено вище. Конвенція укладається між державами, відповідно до якої встановлюються права та обов'язки держав та їх консульських установ та згідно якої врегульовано статус консульських посадових осіб, при цьому суб'єктами відносин виступає держава, що направляє консула, держава перебування та консульська установа, тому можна стверджувати, що це класичні публічно-правові міжнародні відносини. Проте консул здійснює як «нотаріус» посвідчення довіреностей, заповітів, засвідчує підписи тощо, тобто вчиняються дії, що стосуються цивільних, спадкових, майнових прав, які відносяться до приватноправових відносин. Таке поєднання, з точки зору права, можна розглядати як «форма і зміст». Форма (державні органи, міжнародне право) буде публічно-правова, а зміст (цивільні права та обов'язки) – приватноправові. Тобто, нотаріальна функція консула є публічно-правовою діяльністю держави, яка обслуговує приватноправові інтереси осіб та регулюється нормами міжнародного публічного права із застосуванням норм внутрішнього цивільного та нотаріального права.

На даний час глобалізаційні процеси та інтенсивна міграція, що спричинена зростанням мобільності населення істотно вплинула на характер та обсяг консульської діяльності. Наприклад, розширення безвізового режиму між Україною та Європейським Союзом (далі- ЄС) та спрощення правил перетину кордону з іншими державами посприяли збільшенню кількості виїзду громадян за кордон, що спричиняє збільшенню кількості звернень щодо отримання консульських послуг нотаріального оформлення правочинів. Проте, консул, як особливий суб'єкт нотаріальної діяльності, повинен забезпечити стабільність приватноправових відносин за кордоном та захист цивільних прав громадян.

Отже, консульські зносини під час виконання нотаріальної функції є публічно-правовими міжнародними відносинами, що вчиняються з метою забезпечення та оформлення приватноправових прав і інтересів фізичних та юридичних осіб.

Важливою складовою міжнародно-правового статусу консула є передбачена ст. 5 Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р. нотаріальна функція [19]. Враховуючи вище зазначений аналіз консульських зносин дана функція має публічно-правову та функціональну природу та реалізується за умов дотримання законодавства держави перебування.

1.3 Національне законодавство України, що регулює нотаріальні повноваження консула

Поряд із міжнародними договорами, які визначають загальні засади консульської служби, безпосередній механізм реалізації нотаріальних повноважень консула визначається національним законодавством держави, що направляє. Безумовно це є стратегічно важливим питанням, оскільки зумовлено необхідністю забезпечення єдності нотаріальної практики у межах національного правопорядку та необхідність забезпечення прав громадян, які постійно або тимчасово перебувають за кордоном.

О. Коротюк зазначає що «повноваження на вчинення нотаріальних дій є важливими в контексті виконання функцій захисту і охорони прав та інтересів громадян України за кордоном» [56, с. 262].

Консули відповідно до статті 7 Закону України «Про нотаріат» [7] у своїй діяльності керуються Конституцією України, законами України, актами Президента України, КМУ, Міністерства юстиції України (далі - Мін'юст України), МЗС України та іншими нормативно-правовими актами.

Національне законодавство, що регулює нотаріальні повноваження консула можна поділити на дві підгрупи:

1. Законодавчі акти вищої сили: Конституція України [1], Закон України «Про дипломатичну службу» [4], Закон України «Про нотаріат» [7], Закон України «Про державну службу» [3].

2. Спеціальні підзаконні акти: Консульський статут України [12], Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних

представництвах та консульських установах України (затверджено наказом Мін'юст України, МЗС України від 27 грудня 2004 р. № 142/5/310, зареєстровано в Мін'юст України 27 грудня 2004 р. за № 1649/10248) [15]; Інструкція про порядок консульської легалізації офіційних документів в Україні і за кордоном (затверджено наказом МЗС України від 04 червня 2002 № 113, зареєстровано в Мін'юст України 26 червня 2002 р. за № 535/6823) та ін.[17]

Розглянемо детально щодо кожного правового акту.

1.1. *Конституція України*. «Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права» (ст. 18 Конституції України); «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» (ст. 19 Конституції України). «Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами (ст. 25 Конституції України)» [1].

1.2. *Закон України «Про дипломатичну службу»* встановлює, що до основних функцій органів дипломатичної служби відносяться підтримання дипломатичних і консульських зносин з іноземними державами, сприяння діяльності іноземних консульських установ, здійснення нагляду за додержанням дипломатичних і консульських привілеїв та імунітетів, виконання в Україні та за кордоном консульських функцій, передбачених чинними міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, та іншими актами законодавства України.

В аспекті нашого дослідження згаданий нормативно-правовий акт визначає правовий статус консульських посадових осіб як державних зі спеціальними повноваженнями. Повноваження консула чітко регламентовані національним законодавством, адже виконання консульських функцій є

професійною діяльністю посадових осіб дипломатичної служби. Так, в ст. 2 Закону України «Про дипломатичну службу» дипломатичними службовцями визнаються громадяни України, які займають дипломатичні посади в органах дипломатичної служби та здійснюють встановлені для цих посад повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням дипломатичних або консульських функцій. Виконання консульських функцій безпосередньо відноситься до повноважень закордонних дипломатичних установ України, які є постійно діючими органами дипломатичної служби, основними завданнями яких є представництво України в державах перебування або при міжнародних організаціях та підтримання з ними офіційних відносин, відстоювання національних інтересів, виконання консульських функцій, у тому числі захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном [4].

Ст.5 п.6 Закону [4] визначає, що у системі закордонних дипломатичних установ України консульські функції виконують консульські установи України (Генеральне консульство України, Консульство України, Віце-консульство України та Консульське агентство України). Посади Генерального консула України, Консула України, консула у консульській установі України, віце-консула у консульській установі України, консульського агента у консульській установі України відносяться до дипломатичних посад [4].

1.3. *Закон України «Про нотаріат».* Ст.7 Закону [7] встановлює, «що консули у своїй діяльності керуються законами України, постановами ВРУ, указами і розпорядженнями Президента, постановами і розпорядженнями КМУ, наказами МЗС України та ін

В ст. 38 Закону [7] визначено компетенцію консульських установ (консула) щодо вчинення нотаріальних дій та наведено вичерпний перелік, який складається з 16 дій, саме: 1) посвідчують правочини (договори, заповіти, довіреності тощо), крім іпотечних договорів, договорів про відчуження та заставу житлових будинків, квартир, дач, садових будинків, гаражів, земельних ділянок, об'єктів незавершеного будівництва та майбутніх об'єктів

нерухомості, іншого нерухомого майна, що знаходиться в Україні; 2) вживають заходів до охорони спадкового майна; 3) видають свідоцтва про право на спадщину; 4) видають свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя у разі смерті одного з подружжя; 5) засвідчують вірність копій документів і виписок з них; 6) засвідчують справжність підпису на документах; 7) засвідчують вірність перекладу документів з однієї мови на іншу; 8) посвідчують факт, що фізична особа є живою; 9) посвідчують факт перебування фізичної особи в певному місці; 10) посвідчують тотожність фізичної особи з особою, зображеною на фотокартці; 11) посвідчують час пред'явлення документів; 12) приймають в депозит грошові суми і цінні папери; 13) вчиняють виконавчі написи; 14) приймають на зберігання документи; 15) вчиняють морські протести; 16) видають дублікати посвідчених ними документів [7].

До того ж, у ст.13 Закону встановлено, що документи оформлені консулом прирівнюються до документів оформлених нотаріусом на території України. Відповідно до ст. 46 Закону консул має право витребувати від фізичних та юридичних осіб відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій [7].

1.4. *Законом України «Про державну службу»* [3] визначаються права та обов'язки посадових осіб консульської служби з урахуванням особливостей, визначених *Законом України «Про дипломатичну службу»* [4].

Консульська служба є видом дипломатичної служби тому на неї розповсюджуються правила проходження дипломатичної служби як державної служби особливого характеру. До категорії дипломатичних посад «А» не відноситься жодна із посад консульської служби. Так, Генеральний консул України та Консул України відносяться до категорії «Б», а всі інші консульські посади (а саме консул у консульській установі України, віце-консул у консульській установі України, консульський агент у консульській установі України) відносяться до категорії «В».

Посадові особи консульської служби як державні службовці зобов'язані виконувати обов'язки, визначені у ст. 8 Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII, а також не допускати вчинків, несумісних із статусом державного службовця; виявляти високий рівень культури, професіоналізм, витримку і тактовність, повагу до громадян, керівництва та інших державних службовців; дбайливо ставитися до державного майна та інших публічних ресурсів [3].

Поряд з цим важливо наголосити, що відповідно до ч. 2 ст. 3 Закону України «Про дипломатичну службу» від 07 червня 2018 р. № 2449-VIII відносини, що виникають у зв'язку із юридичною відповідальністю посадових осіб дипломатичної служби (а отже і консульської служби), регулюються Законом України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII та іншими актами законодавства України [3].

Питання дисциплінарної та матеріальної відповідальності державних службовців, а отже і посадових осіб консульської служби врегульовані положеннями розділу VIII Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII[3].

Дипломатичні привілеї та імунітети, визначені нормами міжнародного права, розповсюджуються і на посадових осіб консульської служби під час проходження ними служби у відповідних закордонних дипломатичних установах України.

Привертає увагу осмислення лексико-семантичного наповнення щодо поняття «державна служба» в межах здійснення консульської діяльності науковців П. Лісовського та Ю. Лісовської на їх погляд «державна служба» означає не лише здійснення бюрократичних та чиновницьких принципів управління, а й здійснення таких ціннісно-сміслових принципів у дипломатичному та консульському світі як: мудрість, честь, самовідданість, патріотизм (любов до своєї рідної землі, народу) а також належний професіоналізм [59, с. 5]

Вчинення нотаріальних дій консулами здійснюється у тісній єдності норм процесуального і матеріального права, що закріплені, зокрема, Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) [2], Сімейним кодексом України (далі – СК України) [5], Законом України «Про міжнародне приватне право» [6] та ін. Однак, як показує практика реалізації консульських функцій, нотаріальна функція займає невелику частку серед інших консульських функцій й зводиться в основному до засвідчення вірності копій (фото-копій) документів і виписок з них; засвідчення вірності підпису на документах; засвідчення вірності перекладу документів з однієї мови на іншу; посвідчується час пред'явлення документів; приймаються у депозит грошові суми та цінні папери; приймаються на зберігання документи [6].

1.6. *Закон України «Про санкції»*. Консул при вчиненні нотаріальних дій зобов'язаний встановлювати особу, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії та перевіряти чи є факт застосування санкцій, передбачених законодавством України.

Важливу роль у діяльності консула, зокрема при вчиненні х проваджень та інших функцій, відіграють кодифіковані акти національного законодавства відіграють. Так, *ЦК України* визначає матеріально-правову основу більшості нотаріальних дій (регулює правочини, право власності та зобов'язальні відносини, представництво, довіреності, спадкування) з якими консул працює під час посвідчення документів. Норми *СК України* застосовується при вирішенні справ, пов'язаних із посвідченням згоди другого з батьків на виїзд дитини за кордон, шлюбних договорів, питань опіки та піклування, оформленні заяв про сімейний стан, питань батьківства. *Цивільний процесуальний кодекс України (далі-ЦПК України)* стає у нагоді при забезпеченні доказів, оформленні документів для подання до судів України чи іноземних держав та питаннях щодо спадкових і сімейних спорів. Безумовно, *Кодекс адміністративного судочинства України (далі КАС-України)*, має вагоме значення як процесуальна гарантія судового контролю за діяльністю консула, зокрема у випадках оскарження відмови у вчиненні нотаріальної дії,

дій чи бездіяльності посадової особи закордонної дипломатичної установи. Превентивне та охоронне значення у діяльності консула має *Кримінальний кодекс України (далі-КК України)*, його норми забезпечують захист законності під час учинення нотаріальних дій консулом. Цей правовий акт виконує охоронну та гарантійну функцію, що спрямована на запобігання зловживанням у міжнародному цивільному обігу. Отже, зазначені кодекси є матеріально-правовою, процесуальною та контрольною основою у діяльності консула, яка сприяє здійсненню консулом законного та ефективного захисту прав громадян України за кордоном.

2. Спеціальні підзаконні акти:

2.1. *Консульський статут України*. З метою визначення правових засад діяльності консульських установ України Указом Президента України від 02 квітня 1994 р. № 127/94 був затверджений Консульський статут України. Консульськими установами відповідно до ст. 2 Консульського статуту України визнаються генеральні консульства, консульства, віце-консульства та консульські агентства, а консулами - генеральний консул, консул, віцеконсул або консульський агент, який є главою консульської установи [12] .

Згідно із ст. 5 Консульського статуту України генеральні консульства, консульства, віце-консульства, консульські агентства очолюються відповідно генеральними консулами, консулами, віце-консулами, консульськими агентами. Консульські функції виконуються також дипломатичними представництвами України, для чого в їх складі можуть утворюватися консульські відділи на чолі з генеральними консулами, консулами [12] .

2.2. *Положенням про закордонні дипломатичні установи України*, затвердженого указом Президента України від 15.03.2021 № 99/2021, визначено, «...що закордонні дипломатичні установи України є постійно діючими органами дипломатичної служби, завданнями яких є представництво країни в державах перебування або при міжнародних організаціях та підтримання з ними офіційних відносин, відстоювання національних інтересів, виконання консульських функцій, зокрема захист прав та інтересів

громадян і юридичних осіб України за кордоном. Серед переліку таких державних установ з числа консульських установ України визначено Генеральне консульство України, Консульство України, Віце-консульство України та Консульське агентство України» [13].

Зокрема, у пунктах 12 та 13 *Положення про закордонні дипломатичні установи України* зазначається, що керівник консульської установи України (Генеральний консул України, Консул України, віце-консул, консульський агент) здійснює загальне керівництво, координацію та контроль за діяльністю посадових осіб та інших працівників консульської установи України. Керівник консульської установи України несе персональну відповідальність за здійснення покладених на відповідну закордонну дипломатичну установу України завдань і функцій, створює умови для виконання працівниками закордонної дипломатичної установи України їх посадових обов'язків, здійснює інші передбачені законодавством функції [13].

2.3. *Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України (затверджено наказом Міністерства юстиції України, Міністерства закордонних справ України від 27 грудня 2004 р. № 142/5/310, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 27 грудня 2004 р. за № 1649/10248)* [15];

2.4. *Інструкція про порядок консульської легалізації офіційних документів в Україні і за кордоном (затверджено наказом Міністерства закордонних справ України від 04 червня 2002 № 113, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 26 червня 2002 р. за № 535/6823)* [17].

2.5. *Положення про консульський збір України* [18].

2.6. *Інструкції про порядок справляння сум консульського збору, за вчинення консульських дій, обліку сум консульських надходжень та проведення звірок фактичних консульських надходжень в закордонних дипломатичних установах України від 23.04.2018р. №182* [11].

Спеціальні нормативно-правові документи визначені в п.п. 2.3-2.7 розглянемо в другому розділі в параграфі 2.1. Міжнародно-правові та національні засади вчинення нотаріальних дій консулом.

Зауважимо, що ст. 9 Віденської Конвенції про консульські зносини від 24 квітня 1963 р.[19] визначає поділ керівники консульських установ на чотири класи, така ж наведена класифікація відтворена і в Законі України «Про дипломатичну службу»[4], Положенні про закордонні дипломатичні установи України [14] та Консульському статуті України [12].

В науковій статті А. Пуртова звертає увагу на те, що «розширення спектру та ускладнення міжнародних відносин на сучасному етапі їх розвитку обумовлюють зростання значення діяльності консульських служб різних країн у вирішенні питань належного забезпечення прав і свобод людини і громадянина, інтересів фізичних і юридичних осіб на території країн їх перебування. Реалізація консульських функцій є важливим інструментом захисту прав і свобод людини і громадянина, інтересів фізичних і юридичних осіб на національному та міжнародному рівнях. Забезпечення міжнародної безпеки окремих держав, їх фізичних і юридичних осіб багато в чому залежать від ефективності реалізації консульськими установами належних їм функцій» [67].

Висновки до розділу 1

У даному розділі проведено дослідження міжнародно-правового статусу консула як суб'єкта консульських зносин у контексті здійснення ним нотаріальної функції.

Проаналізовано міжнародні конвенції та національне законодавство щодо обсягу його функцій, привілеїв та імунітетів. В системі міжнародного права консул на відміну від дипломатичного агента займає окреме місце. Він не здійснює політичного представництва, а виконує переважно адміністративні, правозахисні та сервісні функції. Теоретико-правові основи статусу консула ґрунтуються на нормах міжнародного права та національному законодавстві

визначаючи його функціонал, привілеї, обов'язки та обмеження, які врегульовуються з метою забезпечення ефективної дипломатичної роботи та уникнення зловживань.

Правовий статус консула можна представити як комплексну систему, що включає захист інтересів його держави та повагу до суверенітету країни перебування в рамках міжнародних угод та норм національного законодавства.

Консульські функції виконують особи, які є дипломатичними службовцями і займають дипломатичної посади, а консульська служба є складовою частиною дипломатичної служби і на неї розповсюджуються усі правила про проходження дипломатичної служби.

Вагомим нормативно-правовим документом стала Віденська конвенція про консульські зносини, яка розмежувала дипломатичні (політичні) та консульські (адміністративно-захисні) функції, а також надала консулам можливість стабільно працювати, навіть під час політичних катаклізмів, встановивши стандарти недоторканності консульських архівів та приміщень.

Статус консула визначається не тільки його класом, а й категорією: 1) штатні консули, які є державними службовцями, громадянами держави, що направляє; 2) почесні (нештатні) консули можуть бути громадяни держави перебування та займатися підприємницькою діяльністю.

Відповідно до ЗУ «Про державну службу» консулу заборонено допускати вчинків, несумісних із статусом державного службовця, а також він повинен виявляти високий рівень культури, професіоналізм, витримку і тактовність, повагу до громадян, керівництва та інших державних службовців [3].

Роль консула важлива при реалізації приватноправових відносинах, під час здійснення нотаріальні функції, виступає правовим посередником між різними правопорядками забезпечуючи юридичну визначеність та стабільність цивільного обороту.

РОЗДІЛ 2

НОТАРІАЛЬНІ ДІЇ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ КОНСУЛОМ У МЕЖАХ НОТАРІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ

2.1 Міжнародно-правові та національні засади вчинення нотаріальних дій консулом

Ефективне функціонування інституту консульського нотаріату не можливе без правового підґрунтя, що становить комплексну систему міжнародно-правових та національних правових актів, принципів права та документів, що визначають компетенцію відповідних органів.

З аналізу змісту п. 3. 20 Положення [15] можна виснувати, що до основних засад вчинення нотаріальних дій консулом належить здійснення своєї діяльності за законодавством України, за нормами іноземного права та міжнародними договорами України. Вони можуть приймати документи, оформлені за вимогами іноземного законодавства, і вчиняти посвідчувальні написи у формах, передбачених правом іншої держави, якщо це не суперечить законодавству України. Консули відповідно до законодавства України та міжнародних договорів застосовують норми іноземного права.

Вчинення нотаріальних дій консулом є складовою міжнародних відносин, де правовою основою такої діяльності виступає сукупність міжнародно-правових актів серед яких ключову роль відіграють:

Віденська конвенція про консульські зносини 1963 року [19], яка є базовим міжнародним актом та універсальним джерелом міжнародного консульського права, який визначає повноваження консулів щодо вчинення нотаріальних дій (ст.5 ВККЗ). Слушно зазначив В.М. Репецький, що «Віденська конвенція стала фундаментальним актом, що об'єднав та систематизував розрізнені норми міжнародного звичаєвого права та двосторонніх консульських конвенцій [69].

Двосторонні консульські договори (конвенції), які укладаються між окремими державами та деталізують компетенцію консулів, враховуючи національне законодавство та деталізують і уточнюють положення, що слугує

інструментом гармонізації юридичних процедур та спрощення легалізації документів між державами-учасниками». Такі договори мають на меті не лише налагодженню стосунків між владними органами держави, а й на охорону і захист прав та інтересів фізичних і юридичних осіб цих держав.

Наведемо приклади регламентація нотаріальної діяльності консульських установ і дипломатичних представництв, які здійснюються за двосторонніми консульськими конвенціями: у статті 14 Консульської Конвенції між країною і Республікою Болгарія (ратифіковано Законом України №286-XIV від 1 грудня 1998 року) [30], статті 29 Консульської конвенції між Україною і Республікою Польщею (ратифікована Постановою Верховної Ради України №3380-XII від 14 липня 1993 року) [31], Консульської конвенції між країною і Італійською Республікою (ратифікована Законом України №2315-IV від 12 січня 2005 року) [32], визначено виконання нотаріальних функцій, щодо: засвідчення підписів на документах; засвідчення, реєстрація і приймання на зберігання заповітів; посвідчення угод, якщо такі угоди не суперечать законам і правилам держави перебування; приймання на зберігання документів, коштів та інші цінних активів та ін.

Аналіз змісту Консульських конвенцій дозволяє визначити, що їх обсяг (к-ть статей) є різним, проте, більшість з них за структурою, є однотипними, оскільки, як правило, складаються з преамбули, визначень, порядку відкриття консульських установ, призначення і допущення глав консульських установ, привілеїв та імунітетів, консульських функцій, поваги до законів і правил перебування в акредитуєчій державі та заключних положень.

Проте, важливо зауважити, що у двосторонніх консульських конвенціях є своя специфіка, а саме: деякі з них чітко поділяються за розділами, наприклад, консульські конвенції, підписані між Україною та Італійською Республікою [33] або між Україною і Республікою Польща [31]; в інших окремо подаються лише визначення, а подальші статті не виділяються.

Структура двосторонніх консульських конвенцій, як правило, містить розділи: 1) «Визначення», в якому подаються визначення термінів; 2)

«Загальні положення про консульські зносини», які регулюють відкриття консульських установ, призначення і допущення глав консульських установ в країну перебування. Загалом, зміст цього розділу вказує на повний імунітет консульських посадових осіб від юрисдикції країни перебування, тобто на імунітет, яким користуються дипломати; 3) «Консульські функції», який містить перелік функцій посадових осіб консульської установи, зокрема, перелік вчинення нотаріальних дій щодо легалізації та засвідчення документів, перекладу документів, виконання інших нотаріальних функцій, доручених акредитуючою державою. 4) «Функції щодо спадщини»; 5) «Свобода пересування»; 6) «Свобода зносин»; 7) «Дипломатичне представництво» тощо; 8) «Заключні положення» [30-33].

Нотаріальні дії, що вчиняються консулом за міжнародними угодами здійснюється у межах міжнародних конвенцій щодо дипломатичних і консульських зносин. Вони вважаються основними правовими документами, які регламентують нотаріальну діяльність консульських установ, за міжнародними договорами і консульськими конвенціями у межах інтеграційних об'єднань та міжнародних організацій.

Підтримуємо позицію О.О. Гріненко, яка слушно зазначає про доцільність поділу консульських конвенцій на два типи: 1) з країнами, у яких існує нотаріат, тоді конкретизація договору має здійснюватися відповідно до положень законодавства про нотаріат обох країн; 2) з країнами, у яких нотаріат не передбачений або не розвинений і не регламентується законодавством; тоді відповідні нотаріальні функції консула мають бути чітко узгоджені між державами у договорах. Авторка обґрунтовує свою позицію там, що у тих країнах де не існує нотаріату, необхідно визначати межі повноважень консулів з вчинення певних і значимих юридичних дій, вчинення яких акредитуюча держава відносить до компетенції консула. А в тих країнах, де існує нотаріат і з якими Україна підписує договори про консульські зносини, необхідно більш чітко регламентувати специфіку вчинення окремих нотаріальних дій, з урахуванням специфіки законодавства, нотаріальної практики обох країн.

«..такі проблемні питання, наприклад, як вчинення виконавчого напису на опротестованих векселях, які до останнього часу чітко не визначені в нотаріальній практиці самої України, при їх застосуванні у міжнародному аспекті призводитимуть до міжнародних конфліктів. Тому доцільно ці питання більш чітко регламентувати у двосторонніх договорах, що обумовить неможливість виникнення конфліктів у майбутньому» [47, с. 52 - 53].

Пуртова А.А. у науковому дослідженні [68] пропонує уніфікувати процедуру укладення двосторонніх консульських договорів (конвенцій) шляхом закріплення типової структури двосторонньої консульської конвенції на нормативному рівні (наприклад постановою Кабінету Міністрів України). Нормотворчою практикою у сфері консульської діяльності, про що свідчить Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типової угоди про консульські функції, виконання яких доручається нештатним (почесним) консулам України, та про обов'язки нештатних (почесних) консулів України» від 21 грудня 2011 р. № 1331. [34]

Закон України «Про міжнародне приватне право». [6] Фактично цей Закон забезпечує захист прав іноземців в Україні та українських громадян за кордоном, регулюючи колізії між правовими системами різних держав. Так, з аналізу ч.2 ст.16 Закону України «Про міжнародне приватне право» слідує, що при наявності у заявника громадянства двох і більше держав, він може визначати застосування якого законодавства буде вимагати від консула. Норма «...особа має найбільш тісний зв'язок, зокрема, має місце проживання або займатися основною діяльністю» [6]. Тобто консул має вірити особі на слово, де вона живе і де місце її основної діяльності, тому що не може встановити за безспірними доказами останні відомості.

Цікавим є те, що зі змісту багатьох норм цього Закону консула віднесено до «інших органів», які можуть застосовувати норми іноземного права, що визначено в ч.4 ст.4. Тобто, при здійсненні консулами діяльності, вони застосовують норми іноземного права та вимоги Закону України «Про міжнародне приватне право» [6], такі із них: 1) вибір права може бути

здійснений щодо правочину в цілому або його окремої частини (ч.3 ст.5 Закону); 2) вибір права не здійснюється, якщо відсутній іноземний елемент у правовідносинах (ч.6 ст.5 Закону); 3) при застосуванні права іноземної держави суд чи інший орган встановлює зміст його норм згідно з їх офіційним тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі (ч.1 ст.8 Закону); 4) з метою встановлення змісту норм права іноземної держави суд чи інший орган може звернутися в установленому законом порядку до Міністерства юстиції України чи інших компетентних органів та установ в Україні чи за кордоном або залучити експертів (ч.2 ст.8 Закону) [6].

Для розуміння останнього положення ч.2 ст.8 Закону [6] необхідно звернутися до ще одного важливого міжнародного документу, який застосовується в консульській практиці це *Європейська конвенція про інформацію щодо іноземного законодавства (London, 1968)* [21]. Конвенція створює офіційний механізм отримання достовірної інформації про право іншої держави і започатковує систему щодо офіційних запитів між державами, отримання текстів законів іншої держави, роз'яснення практики застосування, надання інформації про судову систему та процедури.

Для консула Конвенція [21] важлива тому, що Положення про вчинення нотаріальних дій [15] прямо дозволяє застосовувати норми іноземного права та міжнародні договори. Він застосовує її як інструмент для з'ясування змісту іноземного права. Механізм реалізації норм Конвенції працює тоді, коли консулу необхідно правильно застосувати іноземне право при вчиненні наприклад, таких дій: чи дійсна форма документа, які реквізити обов'язкові, хто має право підпису, строки чинності, правила спадкування, сімейний статус особи, корпоративні повноваження.

До прикладу, коли спадкодавець іноземець, а майно знаходиться в іншій державі, заповіт складено за іноземною формою, консулу потрібно встановити, чи відповідає заповіт праву відповідної держави. Зазвичай консул не «тлумачить» іноземне право самотійно, а він встановлює, що треба застосувати право іншої держави; звертається через МЗС, Мін'юст або інші

компетентні органи; отримує офіційну інформацію про зміст іноземного права; вчиняє нотаріальну дію з урахуванням цієї інформації.

Тобто, Європейська конвенція про інформацію щодо іноземного законодавства започатковує міжнародний механізм офіційного обміну правовою інформацією між державами, що дає можливість консулу правильно встановлювати зміст норм іноземного права при вчиненні нотаріальних дій, пов'язаних із довіреностями, спадкуванням, сімейними та іншими цивільними правовідносинами з іноземним елементом.

Конвенція про запровадження системи реєстрації заповітів (надалі - Базельська Конвенція) [23]. (Convention on the Establishment of a Scheme of Registration of Wills, Basel, 1972, ETS No. 77).

Цією Конвенцією запроваджується система реєстрації заповітів, по суті це створена міжнародна система обліку заповітів. За її допомогою, після смерті особи можна швидко з'ясувати чи складений заповіт, у якій державі він посвідчений, у кого заповіт зберігається та який орган має інформацію про нього. Тобто, Конвенція запроваджує реєстрацію факту існування заповіту та місця зберігання, а не його зміст і, таким чином, захищає спадкоємців від «загубленого заповіту».

Так, за ст.3. Конвенції кожна Договірна Держава призначає національний орган, який без будь-якого посередника: а) організовує реєстрацію в інших Договірних Державах, передбачених в ст.6. Проте, в самій статті 6 Базельської Конвенції не визначений національний орган, який саме має зареєструвати заповіт в іншій Договірній Державі, але думається що це мають бути саме консульські установи [23].

Для консульської діяльності Конвенція важлива тоді, коли консул виконує роль нотаріального посередника між національною та міжнародною системою спадкової інформації, адже він: посвідчує заповіт громадянина України за кордоном; приймає закритий заповіт на зберігання; отримує інформацію про смерть заповідача; допомагає спадкоємцям встановити, чи є заповіт в іншій державі. У випадку, коли заповіт посвідчував консул або він

zareestrovaniy u derzhavi-uchasniци Konvenциї, to cherez ofициїни kanali mozhna vstanoviti fakt иснування заповіту, місце його зберігання та орган, який його посвідчив.

Kонвенция, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів (*Гаазька Конвенция, 1961 p. The Hague Apostille Convention, 1961*) [27]. Для консула наявність Гаазької Конвенції значно спрощує здійснення нотаріальних дій, тому що замість складної консульської легалізації достатньо апостиля. Якщо обидві держави є учасницями Гаазької конвенції 1961 року, то консульська легалізація не потрібна. Документ приймається за наявності апостиля, за потреби здійснюється переклад, якщо відповідає вимогам нотаріальної дії. Консул обов'язково здійснює перевірку чи є держава учасницею Конвенції. Якщо так, то документ приймається без додаткової легалізації. У разі якщо хоча б одна держава не є учасницею Конвенції. То консулом застосовується Інструкція МЗС про порядок консульської легалізації офіційних документів в Україні та за кордоном [27].

Необхідно зазначити, що існує ще *Конвенция, що передбачає єдиний закон про форму міжнародного заповіту (Вашингтонська Конвенция)* [22], однак Україна не приєдналася до неї і застосовує лише положення *Базельської Конвенції* [23].

Зауважимо, що існують Міжнародні стандарти нотаріальної діяльності, які були кодифіковані і знайшли своє закріплення в Європейському кодексі нотаріальної етики 1995 року (м. Неаполь) [28]. Згодом міжнародні вимоги до професійних якостей та дій нотаріуса були визначені в Нотаріальних правилах професійної поведінки, затверджених 17 жовтня 2004 року, у м. Сьюдад-де-Мехіко у Мексиці Асамблеєю нотаріатів-членів Міжнародної Співки Латинського Нотаріату. Пізніше 8 листопада 2005 року нормативне закріплення отримали міжнародні правила нотаріальної діяльності, що були затверджені Асамблеєю нотаріатів-членів Міжнародного союзу нотаріату у м. Рим в Італії, а ще більш глобальніше за змістом та кількістю міжнародних стандартів нотаріальної діяльності було визначено в Кодексі професійної

етики та правил організації нотаріату, затвердженому Асамблеєю нотаріатів-членами Міжнародного союзу нотаріату 8 жовтня 2013 року.

Однак, вищезазначені міжнародні стандарти нотаріальної діяльності не можуть бути прямим правовим джерелом повноважень консула, вони виконують допоміжну роль і впливають на практику та принципи вчинення нотаріальних дій консульськими посадовими особами. Проте, консул працює за українським законодавством (Консульського статуту України [12], Інструкції МЗС [17]) та на підставі міжнародних договорів, дотримуючись норм Віденської конвенції 1963 року [19], яка визначає, що він виконує нотаріальні функції, але не є незалежним нотаріусом, як у національній системі нотаріату.

Отже, міжнародно-правові засади формують універсальний фундамент для нотаріальної діяльності консулів, визначаючи її обсяг та легітимність. Міжнародні договори відіграють системоутворюючу роль в системі джерел правового регулювання консульської діяльності та виступають важливим міжнародно-правовим інструментом у сфері консульських відносин між державами. Базуючись на міжнародних звичаях ці договори визначають зміст національного законодавства у сфері консульських відносин.

Національне законодавство України визначає національні засади діяльності консулів щодо здійснення нотаріальних функцій та конкретизує міжнародні стандарти через такі акти:

1) *Закон України «Про дипломатичну службу»* [4] має важливе значення для реалізації нотаріальних повноважень консула, тому що визначає правовий статус посадової особи дипломатичної служби (консула), який уповноважений вчиняти нотаріальні дії в закордонних дипломатичних установах України, а також визначає правовий статус, компетенцію та інституційні умови реалізації нотаріальної діяльності та встановлює організаційні, службові гарантії законності діяльності консула.

2) *Консульський статут України* [12]. У ч.2. ст.21 Консульського статуту України визначено, що консул приймає звернення іноземних юридичних осіб

і громадян з питань, що стосуються виконання його функцій. Цей обов'язок обумовлює істотні вимоги до кваліфікації консула, адже потрібно володіти знаннями не тільки про норми законодавства України, але й іноземного права. В Статуті є Розділ III. Нотаріальні дії, консульська легалізація, консульський збір (ст.44-53). Розширена процедура вчинення таких дій визначена у Положенні про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України.

Варто звернути увагу на можливість вчинення нотаріальних дій поза межами консульської установи (ст. 45 Консульського статуту України). Зокрема, у науковій статті автори зазначають, що «у випадках, коли виконання нотаріальних дій викликає необхідність витрат на пересування консульського нотаріуса за межі консульської установи, то замовник послуги витрати на пересування, проживання та інші витрати, пов'язані з виконанням нотаріальних дій сплачує самостійно. Однак, такі витрати мають бути визначені заздалегідь і погоджені між замовником послуги та консульською установою» [58].

Зауважимо на важливому правилі, яке встановлює пряму заборону в діяльності консула, при вирішенні питання щодо можливості вчиняти ним нотаріальні дії. Так, згідно ст.49 Консульського Статуту України консул не може вчинювати нотаріальні дії на своє ім'я і від свого імені, на ім'я і від імені своєї (свого) дружини (чоловіка), її (його) і своїх родичів по прямій лінії. Вирішення даного питання знаходимо у п. 2.11. Положення [15], де передбачено, що учинення нотаріальних дій за участю цих осіб може бути здійснено іншою консульською посадовою особою. Яка працює в дипломатичному представництві або консульській установі України.

3) Закон України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII [7].

Закон України «Про нотаріат» (надалі -Закон) є основним спеціальним джерелом і становить матеріально-правову правового регулювання нотаріальних повноважень консула. В ньому визначені види нотаріальних дій, їх зміст, юридичні наслідки та загальні правила вчинення для єдиної

нотаріальної практики України як на її території, так і за кордоном. Тобто, консул застосовує цей Закон поза територією України, але від імені України щодо громадян України та інших осіб у цивільному обороті з іноземним елементом.

В ст. 46 Закону України «Про нотаріат» визначено, що «консул має право витребувати від фізичних та юридичних осіб відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій. Такі відомості і (або) документи потрібно подати в строк, указаний консулом. Ненадання відомостей або документів на вимогу консула є підставою для відкладення, зупинення нотаріальної дії або відмови в її вчиненні. Нотаріально посвідчувані правочини, а також заяви та інші документи підписуються у присутності консула. Не приймаються для вчинення нотаріальних дій документи, що мають підчистки або дописки, закреслені слова чи інші незастережені виправлення, документи, текст яких неможливо прочитати внаслідок пошкодження, документи, у яких не можна прочитати все в них написане (наприклад, залиті чорнилом, потерті тощо) а також документи, написані олівцем» [7].

4) *Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України* (надалі - Положення) (затверджено наказом Міністерства юстиції України, Міністерства закордонних справ України від 27 грудня 2004 р. № 142/5/310, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 27 грудня 2004 р. за № 1649/10248) [15];

Варто звернути увагу, що у змісті Положення прослідковується вчинення консульської діяльності на підставі класичних принципів нотаріату, але все ж таки адаптована до закордонної юрисдикції, а саме: а) законність; б) перевірка особи та дієздатності; в) встановлення дійсної волі особи; г) таємниця нотаріальної дії; д) офіційність документів; є) реєстрація кожної дії; ж) консульський збір.

Доречно акцентувати, що в п. 3. 20 Положення [15] визначені підстави для застосування законодавства іноземних держав та міжнародних договорів.

Так, довіреності, призначені для використання за кордоном, за відсутності вказівки про строк дії залишаються чинними до їх скасування довірителем. За заявою особи така довіреність може бути зареєстрована консулом у Єдиному реєстрі довіреностей.

Питання, пов'язані з охороною спадкового майна іноземців в Україні, а також видачою свідоцтва про право на спадщину щодо такого майна, вирішуються за законодавством України.

Якщо міжнародним договором допускається заповіт, складений за формою іноземного права, то консул після смерті заповідача розкриває та оголошує його зміст, складає відповідний протокол і передає документи заінтересованій особі або компетентному органу іноземної держави.

Документи, складені за кордоном за участю іноземних органів, приймаються консулами за умови їх належного засвідчення, легалізації або звільнення від неї відповідно до законодавства України та міжнародних договорів. Консули також мають право забезпечувати докази для справ, що розглядаються в іноземних органах, при цьому застосовуються норми цивільного процесуального законодавства України. Якщо міжнародний договір відносить до компетенції консулів вчинення нотаріальної дії, не передбаченої законодавством України, консули вчиняють цю нотаріальну дію в порядку, установленому Мін'юстом України та МЗС України.

5) *Інструкція про порядок консульської легалізації офіційних документів в Україні і за кордоном* (затверджено наказом МЗС України від 04 червня 2002 № 113, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 26 червня 2002 р. за № 535/6823) [17];

Даний правовий документ має практичне і процедурне значення для вчинення консулом нотаріальних дій, у справах з іноземним елементом, оскільки забезпечує юридичну можливість використання документів у міжнародному цивільному обігу. Положення Інструкції визначають порядок підтвердження справжності підписів, печаток та повноважень посадових осіб на офіційних документах, що подаються на офіційних документах і після

підтвердження забезпечує юридичну силу документу в у міжнародному цивільному обігу та сприяє належній реалізації нотаріальних повноважень консулом. Інструкція також визначає, яким чином консул підтверджує дійсність українського документа для іноземної юрисдикції. Наголошуємо, що особливого значення Інструкція для консульської діяльності набуває коли між державами немає договору про скасування легалізації, також у разі необхідності підтвердження справжності документів у консульському порядку та у випадку, коли держава не є учасницею Гаазької конвенції про апостиль 1961 року.

б) Положення про консульський збір України та Інструкції про порядок стягнення сум консульського збору [14].

Важливий акт в практичній діяльності консула при вчиненні нотаріальних дій, оскільки саме цей акт є процесуально-фінансовою частиною нотаріального провадження. Він визначає фінансово-процедурний механізм законності консульської послуги, тому що консул не лише перевіряє законність змісту документа, а й зобов'язаний перевірити належну сплату консульського збору до вчинення нотаріальної дії. У випадку не сплати консульського збору(повністю, або частково), консул має право відкласти або відмовити у вчиненні дії до усунення недоліків.

Але при цьому консул має враховувати, що ст.38 ЗУ «Про нотаріат» доповнена частиною четвертою та з 01 січня 2022 року вступає в дію норма, в якій визначено перелік осіб, що звільнені від сплати консульського збору, а саме: «особи, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, віднесених до категорій 1 і 2; осіб з інвалідністю I та II груп, дітей з інвалідністю або законних представників, які діють від імені таких осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю; дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа або законних представників, які діють від імені дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, консульський збір не справляється» [7].

Отже, нотаріальна діяльність консула має комплексний та міжнародно-приватний характер, поєднуючи застосування українського права, іноземного законодавства та пріоритет міжнародних договорів.

Національні нормативно-правові акти (насамперед Закон України «Про нотаріат», Консульський статут України та Положення про порядок учинення нотаріальних дій у дипломатичних представництвах і консульських установах України) є базовою правовою основою та визначають обсяг компетенції консула, перелік нотаріальних дій, процедурні вимоги, підстави для відмови та порядок реєстрації нотаріальних актів.

Міжнародні нормативно-правові акти забезпечують можливість реалізації нотаріальних повноважень у правовідносинах з іноземним елементом (врегулюванні спадкових відносин, міжнародного обігу заповітів, пошуку та реєстрації спадкових документів, визначенні правил визнання та прийняття документів за кордоном, регулюванні легалізації, апостилювання або звільнення від них та ін.). Норми іноземного права мають прикладне значення, а їх застосування дозволяє консулу забезпечити юридичну дійсність документа в іноземній юрисдикції, зокрема щодо довіреностей, заповітів, сімейних заяв, корпоративних та спадкових документів.

Таким чином, виконання консулом функцій нотаріуса здійснюється в межах подвійного контролю, а саме з боку норм міжнародного права та законодавства країни перебування. Тому можна стверджувати, що міжнародно-правові та національні засади формують комплексну систему регулювання діяльності консула щодо вчинення нотаріальних дій в межах науки нотаріального процесу, зокрема, з іноземним елементом.

2.2 Зміст і особливості вчинення окремих нотаріальних дій консулом за кордоном

Інститут вчинення нотаріальних дій консульськими посадовими особами є складовою системи захисту прав громадян України за межами держави. Його сутність полягає у делегуванні частини нотаріальних повноважень органам

дипломатичної служби. Нотаріальна діяльність консула поєднує в собі ознаки державно-управлінської діяльності та правоохоронної функції, що, безспірно, є специфічною формою юрисдикційної діяльності. При цьому консул виступає як спеціальний суб'єкт нотаріального процесу, який поєднує функції державного службовця та нотаріуса.

В першому розділі дослідження зазначали, що викладений у статті 38 Закону України «Про нотаріат» [7] перелік нотаріальних дій, які мають право вчиняти консульські посадові особи в закордонних дипломатичних установах України передбачає 16 видів нотаріальних дій, однак законодавець залишив можливість їх розширення. Це слідує з частини другої цієї статті, де прямо передбачено законодавством України, що консул може вчиняти й інші нотаріальні дії «зокрема як визначає Фурса Є.Є. [45, с.87] поза межами законодавства України, але згідно із законодавством іноземної країни, а також виходячи із принципу – «що не заборонено законом і йому не суперечить, може вчинятися консулом» (мається на увазі вчинення нотаріальних дій).

Важливою особливістю є те, що консул, на відміну від приватного нотаріуса в Україні, діє як посадова особа органу державної виконавчої влади, і це накладає специфічний відбиток на процедуру здійснення проваджень та відповідальність. Консул, посвідчуючи певні безспірні права осіб має встановити особу і пересвідчитися в наявності достовірності безспірних фактів. Він не лише повинен встановити волю особи на посвідчення договору, але й належно роз'яснити наслідки посвідченого заявником правочину або договору, щоб це волевиявлення не нашкодило йому. При цьому факт вчинення правочину повинен бути належним чином зафіксований, щоб не викликав сумнівів в його достовірності і законності, а у випадку розгляду справ в суді не був визнаний судом недійсним з формальних міркувань.

С. Фурса зауважує, що «нотаріальні відносини можна і потрібно сприймати не стільки в контексті отримання нотаріального акту, скільки у високопрофесійному наданні правових послуг нотаріусом і питання тут не тільки у формальній законності нотаріальних дій, а у відповідності волі особи

тим правовим наслідкам, які мають настати після вчинення нотаріального провадження» [83].

Існують різні критерії класифікації проваджень за різними ознаками, що вчиняються консулом. Класифікуючи та об'єднуючи їх у певні групи науковці упорядковують та полегшують їх аналіз. Класифікація має теоретичне і практичне значення, оскільки групуючи нотаріальні провадження за певними ознаками науковці вивчають матеріальну і процесуальну природу, яка дає можливість говорити про розвиток науки, теорії нотаріального процесу та законодавства про нотаріат.

Так, Фурса Є.Є. пропонує нові критерії, а саме: за місцем вчинення, за суб'єктним складом та правом країни, яке застосовується консулом при вчиненні нотаріального провадження [80, с. 220,]

1. За суб'єктним складом та з урахуванням критерію громадянства та певного правового статусу особи нотаріальні провадження поділяються на: за участі фізичних та юридичних осіб України; за участі іноземних суб'єктів (фізичні та юридичні) країни перебування; за участі іноземних суб'єктів (фізичні та юридичні) третіх країн; за участі осіб без громадянства.

Автор вважає, що для співпраці консулів та нотаріусів такий критерій дуже важливий, адже при застосуванні того чи іншого законодавства при вчиненні нотаріального провадження, до прикладу коли спадщина після смерті знаходиться в різних країнах і необхідно з'ясовувати, яка частина спадщини і за яким законодавством має спадкуватися і ким. А також при посвідченні шлюбного договору за участі іноземного суб'єкта такий критерій важливий під час застосування українським консулом законодавства іноземної держави.

2. За місцем вчинення консулом нотаріального провадження: в приміщенні консульської установи або поза ним, але у межах консульського округу; поза межами консульського округу за згодою країни перебування; на території третьої країни, за умови повідомлення уповноважених органів останньої. Це питання відноситься не тільки до процедури вчинення

нотаріального провадження, оскільки вимагає від консула фіксувати факт його вчинення поза межами робочого місця, а й правомочності діяльності консула за межами приміщення консульської установи.

3. За територією дії нотаріального акту [48]: дія нотаріального акту, посвідченого консулом, на території України; дія нотаріального акту, посвідченого консулом на території іноземної держави (автором - Є.Ф. уточнено зокрема, 1): держави перебування консула; 2) третьої держави (наприклад, довіреність, якщо довіритель не обмежить дію довіреності територією певної країни); дія нотаріального акту, посвідченого консулом одночасно як в Україні, так і іноземній країні (при міжнародному спадкуванні свідоцтво виконавця заповіту), але при цьому слід враховувати правову кваліфікацію правовідносин у різних країнах.

Виходячи із функціонального аналізу виконуваних консулом повноважень, нотаріальні провадження можна поділити на види за таким критеріями:

I. Залежно від складових нотаріальної функції нотаріальні провадження можна поділяти на: *1. Правоохоронні*, спрямовані на попередження можливості виникнення правопорушень. Наприклад, посвідчення договору (п.1 ч.1 ст. 38 Закону [7]), посвідчення часу пред'явлення документів, за допомогою якого можна підтвердити факт авторства. *2. Правозахисні*, вчиняються з метою усунення вчинених правопорушень. Наприклад, вчинення протесту векселя, вчинення виконавчих написів на опротестованих векселях та нотаріально посвідчених договорах про стягнення грошових сум та передачі майна.

II. Правовий зміст та мета вчинюваного нотаріусом нотаріального провадження як ознака нотаріального процесу. Класифікація нотаріальних проваджень поділяється на чотири групи.

До першої групи нотаріальних проваджень з посвідчення безспірного права належать такі нотаріальні дії:

видача свідоцтва про право на спадщину (п.3 ч.1 ст. 38 Закону [7]);

видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя у разі смерті одного із них (п.4 ч.1 ст. 38 Закону [7]) або при житті обох, тобто подружжя (колишнього подружжя) на підставі спільної заяви (за аналогією закону із п.4 ст.34 Закону [7]);

У порівнянні з повноваженнями нотаріусів, консул не може призначати виконавця заповіту, а лише видавати йому свідоцтво, якщо він був уже призначений у заповіті, таким чином дії консула є обмеженими.

До другої групи належать провадження з посвідчення та засвідчення безспірних фактів:

2.1. посвідчення безспірних фактів:

– посвідчення факту, що фізична чи юридична особа є виконавцем заповіту (ст.38 Закону[7] вчинення такої дії не передбачено, але вчені обґрунтували думку щодо можливості наділення консула такими повноваженням, що зумовлено специфікою проваджень, наприклад вжиття заходів щодо охорони спадкового майна п.3.10 Положення [15]);

– посвідчення факту, що фізична особа є живою (п.3.15.10 Положення [15]);

– посвідчення факту перебування фізичної особи в певному місці (п.3.15.10 Положення [15]);

– посвідчення часу пред'явлення документів (п.3.15.10 Положення [15]);

– вчинення протестів векселів (п.3.15.10 Положення [15]);

– вчинення морських протестів (п.3.18 Положення [15]);

– прийняття у депозит грошових сум та цінних паперів (п.3.16 Положення [15]);

– передання заяви фізичних та юридичних осіб іншим фізичним та юридичним особам (п.3.15.10 Положення [15]).

2.2. посвідчення правочинів (п.1 ч.1 ст.38 Закону [7]): договори, заповіти, довіреності, заяви (вимоги про нотаріальне посвідчення правочинів – п.1 ч.1 ст. 34 Закону [7]). Проте науковці це положення сприймають в контексті посвідчення оферти як правочину або акцепту.

2.3. *засвідчення безспірних фактів*: засвідчення справжності копій (фотокопій) документів та виписок з них; засвідчення справжності підпису на документах; засвідчення справжності перекладу документів з однієї мови на іншу (п.3.12-3.14 Положення [15]).

До третьої групи нотаріальних проваджень з надання документам виконавчої сили належить така нотаріальна дія, як вчинення консулом виконавчого напису на: оригіналах документів, за яким стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку згідно з Переліком документів за яким стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, який затверджений Постановою КМУ від 29.06.1999 р. (із змінами і доповненнями.)

До четвертої групи – охоронні нотаріальні дії до яких належать такі нотаріальні провадження: вжиття консулом заходів до охорони спадкового майна (пп.3.10.14 п.3.10 Положення [15]), прийняття на зберігання документів (пп.14 ч.1 ст. 38 Закону [7]).

III. Вченими Фурсою С.Я., Фурсою Є.І., залежно від порядку вчинення нотаріальних проваджень, виділено: одноетапні та багатоетапні [89]. Дійсно, для досягнення кінцевого нотаріального результату щодо здійснення консулом нотаріальних проваджень, необхідно вчинити певні процесуальні дії, які залежать від складності та кількості процесуальних дій та стадій.

Найбільш розповсюдженими і такі, що часто вчиняються консулом є одноетапні нотаріальні провадження, оскільки мають спрощену процедуру та не потребують складної перевірки. Для одноетапних проваджень характерно вчинення нотаріальної дії в межах одного звернення особи та однієї процесуальної стадії, без необхідності перевірок, очікування строків або звернення до інших органів. Наприклад: засвідчення справжності підпису; згода на виїзд дитини; засвідчення вірності копії паспорту, диплома та інших документів; посвідчення факту (що особа є живою або перебування особи у певному місці, час пред'явлення документу). Такі нотаріальні провадження

пов'язані, як правило, з необхідністю термінових потреб громадян, які знаходяться за кордоном.

Багатоетапність у діяльності консула проявляються сильніше, ніж у нотаріуса в Україні. Особливість проявляється саме через наявність іноземного елементу, застосування іноземного права, необхідність перевірки міжнародних договорів, легалізацію чи апостиль, необхідністю взаємодії з Міністерством закордонних справ України (надалі-МЗС), Міністерством юстиції України (надалі - Мін'юст), органами іноземних держав, пересилання документів поштою або дипломатично. Як приклад, до класичного багатоетапного консульського провадження, можна навести оформлення спадкових прав, посвідчення та подальше зберігання заповітів, а також дії, пов'язані з міжнародним визнанням документів, заповідальні та інші нотаріальні дії з іноземним елементом. Отже, багатоетапні нотаріальні провадження, які вчиняє консул потребують послідовного проходження кількох процесуальних стадій, перевірки документів та взаємодії з компетентними органами.

IV. За строками зберігання нотаріальних документів у консульській установі. Законом такий строк не виділено. Згідно з номенклатурою багатьох ЗДУ для зберігання документів за загальним правилом встановлюється 5 років (у приватних – 10 років). Хоча фахівці, які призначені виконувати нотаріальну функцію у дипломатичних представництвах та консульських установах виконують повноваження протягом 3-5 років. Тому, логічним є консулом при поверненні здавати документи до державного нотаріального архіву.

Існують випадки коли здійснюється об'єднання консулом декількох нотаріальних проваджень. Зокрема, привертає увагу авторський аналіз «об'єднання консулом декількох нотаріальних проваджень, зокрема, посвідчення попереднього і основного договору та передачі грошових сум на депозит консула». Це спричинено, перш за все «потребою у належній законодавчій регламентації об'єднання декількох нотаріальних проваджень з

метою надання консулом належної правової допомоги громадянам, які перебувають за кордоном» [82, ст.254].

В Положенні про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України є Розділ 3 [15]. Правила вчинення окремих видів нотаріальних дій, який визначає в п. 3.1. Основні правила посвідчення правочинів, зазначений розділ має ключове практичне значення, оскільки визначає спеціальні правила вчинення окремих видів нотаріальних дій консулом.

Зауважимо, що зміст правочину не може суперечити ЦК України, а також іншим актам цивільного законодавства та моральним засадам суспільства (стаття 203 ЦК України) [2]. При цьому на консула покладено обов'язок роз'яснити сторонам зміст і значення поданих ними проектів правочинів, а також здійснити перевірку чи відповідає зміст посвідчуваних правочинів вимогам законодавству та намірам сторін.

«Документи, у яких викладено зміст правочинів, що посвідчуються в нотаріальному порядку, виготовляються консулом не менше ніж у двох примірниках, один з яких залишається у справах консула, а інші видаються сторонам. На всіх примірниках ставиться підпис учасників правочину. Посвідчувальний напис учиняється на всіх примірниках правочину. На бажання учасників правочину кожному з них видається по одному примірнику, про що повинно бути зазначено» (п.3.1.1 Положення) [15].

У разі укладення правочину представником консул обов'язково перевіряє його повноваження. Консул, має здійснити перевірку через Єдиний реєстр довіреностей через інформаційну мережу Мін'юст України або через МЗС України чи дійсна довіреність на право розпорядження майном, у тому числі транспортними засобами. Після перевірки на примірнику довіреності або її копії, робиться відмітка про перевірку дійсності довіреності за даними Єдиного реєстру довіреностей з обов'язковим зазначенням ідентифікаторного номера перевірки і документи залишаються у справах дипломатичного представництва чи консульської установи (п.3.1.6. Положення) [15].

Договори щодо майна, належного подружжю на праві спільної сумісної власності майна, крім нерухомого, можуть бути посвідчені консулом при наявності письмової згоди другого з подружжя (п.3.1. Положення) [15].

При посвідченні договору про найм (оренду) або позичку транспортного засобу консул вимагає для огляду документ, підтверджує право власності фізичної та юридичної особи на цей транспортний засіб та може здійснити посвідчення незалежно від місця їх реєстрації. У разі укладання згаданих договорів наймодавець (орендодавець), позичкодавець зобов'язані повідомити наймача (орендатора), користувача про всі права третіх осіб на майно, про що зазначається у тексті договору. (п.3.2.1. - 3.2.3. Положення) [15].

Фурса Є.Є. пропонує розширити межі сучасного сприйняття нотаріального провадження з прийняття консулом грошових сум в депозит, оскільки ці відносини регламентуються на договірних засадах, де мають бути конкретизовані права та обов'язки продавця та покупця. Науковець зазначає, що, ст. 86 Закону України «Про нотаріат» [7] передбачає передачу всієї суми коштів від однієї особи до іншої і статус такої особи кредитор. Аналіз автором таких відносин привів до висновку, що «дебіторську операцію консула необхідно розглядати як спосіб забезпечення виконання зобов'язання, оскільки у цих відносинах не має ще боржника і кредитора та до цих відносин має застосовуватися договірний спосіб врегулювання [78], а не ст. 537 ЦК [2]».

В той же час, така пропозиція Євгена Фурси щодо об'єднання нотаріальних проваджень «зумовлена необхідністю динамічного сприйняття договірних відносин, належним використанням консулом своїх повноважень з урахуванням волевиявлення осіб, а також спроба життя ставить перед ними певні виклики». А також слушно звернути увагу на те, що автор підкреслює на ролі консула у допомозі «юридично необізнаним особам комплексно і гарантовано безпечно реалізувати свої права в нотаріальному порядку, коли вони перебувають за кордоном» [82, с.224].

Консул вчиняє нотаріальні дії щодо посвідчення заповіту відповідно до Віденської конвенції про консульські зносини [19] та згідно ст. 38 Закону

України «Про нотаріат» [7]. В цьому контексті привертає увагу авторський комплексний підхід Фурси Є. Є., який зазначає, що «...при ґрунтовному аналізі діяльності консулів з посвідчення заповітів потребується дещо інший підхід ніж до нотаріусів, оскільки вони здійснюють свою діяльність в іноземних країнах та можуть застосовувати не тільки норми законодавства України, а й міжнародні договори та законодавство іноземних держав». Тому, автором запропоновано виділяти такий вид заповіту як «заповіт з іноземним елементом» [82].

Актуальне проблемне питання у приватноправових відносинах спадкування, на яке звертає увагу Фурса Є. Є. це забезпечення таємниці заповіту. Питання полягає в тому, що існують об'єкти нерухомості або цінні речі, апартаменти, рахунки в банках спадкодавця, які знаходяться у різних іноземних країнах, про які не знають спадкоємці. «Тобто, існує певна категорія бізнесменів, які приховують свої статки не тільки від податкової, а й від членів власної сім'ї. Тому вірогідність знайти все спадкове майно за кордоном значно знижується» [83]. Науковець наголошує на особливості механізму забезпечення таємниці заповіту у консулів, а саме «такий заповіт буде знаходитися під декількома ступенями захисту: нотаріальною таємницею, а також недоторканістю дипломатичних і консульських приміщень від органів державної влади». Тому, Є Фурса пропонує з урахуванням цих ступенів захисту, посвідчувати заповіти у консулів, але при цьому брати до уваги, що відомості про посвідчений іноземним нотаріусом заповіт обов'язково будуть вноситись ним до системи реєстрації заповітів його країни, а відомості про посвідчений в українського консула заповіт у реєстри, які належать до правової системи України, при умові якщо інше не буде обумовлено самим заповідачем [83].

Науковець відмічає про «хитрість» сучасної моделі посвідчення заповітів, яка полягає в тому, що «заповіт можна посвідчити в одній правовій системі, припустимо в українського консула, але просити його здійснити запит про реєстрацію заповіту в країні, де заповідач має постійне місце проживання, а

також й в інших країнах, де перебувають спадкоємці чи знаходиться майно заповідача (ч. 2 ст. 6 Базельської конвенції про запровадження системи реєстрації заповітів) [23]. Заповіт після посвідчення консулом буде зберігатися спочатку в консульській установі України, а потім має передаватися через МЗС до Київського державного нотаріального архіву. При цьому всіх інших країнах будуть лише обмежені відомості про заповіт і його реєстрацію.

Розглянемо особливість процедури вчинення нотаріального провадження із засвідчення справжності підпису особи на документах (п. 6 ч. 1 ст. 38 Закону) [7] регламентована у ст. 78 Глави 11 Розділу III Закону та п. 3.13. Глави 3 Положення [15]. На перший погляд це нотаріальне провадження за змістом і сукупністю дій консула вважається як одне з найпростіших і труднощів при його вчиненні не буде.

Однак, у науковому дослідженні Фурси Є. зустрічаємо «виходячи із аналізу ст. 78 Закону сутність цього провадження, фактично, зводиться до встановлення особи, яка має намір засвідчити справжність свого підпису на заяві, і за результатом вчинення інших підготовчих дій, зокрема, перевірки дієта правоздатності особи, сплати консульського збору тощо, консул має вчинити таку нотаріальну дію або відмовити у її вчиненні і при цьому, консул нібито звільняється від будь-якої відповідальності» [82].

Так, дійсно у ч. 3 ст. 78 Закону України «Про нотаріат» [7] визначена норма, що «посадова особа консульської установи України при засвідченні справжності підпису не посвідчує факти, викладені у документі, а лише підтверджує, що підпис зроблено певною особою». Тому консул може засвідчувати підпис особи на будь-якій заяві, незалежно від відомостей, які в ній викладені, тобто навіть не читаючи її [82].

Проте, як слушно зауважує Євген Фурса «в ч. 4 ст. 78 Закону України «Про нотаріат» [7] та п. п. 3.13.3 п. 3.13. Глави 3 Положення [15] встановлено обмеження, що консул не може засвідчувати справжність підпису фізичної особи на документі, в якому стверджуються обставини, право посвідчення яких належить лише відповідному державному органу (час народження,

шлюбу, смерті, наявності хвороби, інвалідності, права власності на майно тощо). Справжність підпису на такому документі може бути засвідчена у випадку, якщо документ призначений для подання до компетентних органів іншої держави. З наведеного також випливає висновок, що заява, яка орієнтована на дію за кордоном, може бути будь-якого змісту [82].

Отже, здійснено аналіз Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України [15], з акцентом на Розділ 3 Положення «Правила вчинення окремих видів нотаріальних дій» [15], якій врегульовує особливості посвідчення правочинів, юридичних фактів, видачі свідоцтв про право на спадщину, прийняття документів на зберігання та інше. По суті, це є центральним блоком у цьому нормативному акті, який виступає алгоритмом дій консула в залежності від виду нотаріального провадження яке необхідно вчинити.

Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах [15] має комплексну структуру та охоплює посвідчувальні, фактопосвідчувальні, спадкові, доказові та міжнародно-правові нотаріальні провадження. Містить процедурну частину щодо правил вчинення окремих видів нотаріальних дій, оскільки деталізує порядок здійснення консулом конкретних нотаріальних проваджень. Це характеризує дії консула, визначаючи види нотаріальних проваджень та багатофункціональний характер діяльності консула у сфері захисту цивільних прав громадян України за кордоном, забезпечуючи законність та єдність практики.

2.3 Проблеми правового регулювання та практики вчинення нотаріальних дій консулом

В умовах євроінтеграційних процесів розвитку суспільства та зростання міграційних процесів, що спричиняють перебувати значній кількості громадян за кордоном. А також активізації міжнародного приватноправового обігу особливого значення набуває інститут вчинення нотаріальних дій консулом.

Збройна агресія Російської Федерації проти України, яка розпочалась у 2022 році, спричинила масове вимушене переміщення мільйонів громадян України за кордон, що збільшило навантаження на консульські посадові особи і роботу виявило практичні труднощі, що спричинені певними недоліками в правовому регулюванні такої діяльності та зумовлює необхідність наукового аналізу проблем нормативного забезпечення і правозастосовної практики.

Проблеми правового регулювання та практики вчинення нотаріальних дій консулом є однією з найбільш дискусійних тем консульського та нотаріального процесуального права, оскільки така діяльність знаходиться на стику внутрішнього права України, міжнародного права та законодавства держави перебування. Саме через цю «подвійну» або навіть «потрійну» правову природу на практиці виникає значна кількість колізій.

Основна проблема полягає в тому, що консул вчиняє нотаріальні дії: за Законом України «Про нотаріат» [7], за Консульським статутом України [12] з урахуванням ст. 55 Віденської конвенції про консульські зносини 1963 року [19], а також враховувати необхідність поважати право держави перебування. Це породжує проблемні питання щодо пріоритету правозастосування. Тому на сьогодні, актуальним питанням є оновлення моделі консульського нотаріату та гармонізація з європейськими стандартами, оскільки частина норм Консульського статуту України 1994 року [12] вже не повністю відповідає: цифровим сервісам, електронним реєстрам, міграційним процесам, праву ЄС, сучасним корпоративним операціям, міжнародному банківському комплаєнсу.

Однією із найпоширеніших проблем є визнання консульських документів за кордоном. З формальної точки зору консульський документ має силу українського нотаріального акта, однак за кордоном досить часто виникають труднощі через правову термінологію, мовні відмінності іншу обов'язкову форму правочину, особливості посвідчення підпису, вимоги до апостиля/легалізації, вимоги до свідків.

Також існує проблема у колізії між тим, що формально існує свобода змісту заяви, яку, як вважає заявник, консул повинен підтвердити наклепавши підпис, а з іншого боку закон зобов'язує консула відмовити, якщо текст заяви суперечить праву, або містить хибні положення чи порочать честь та гідність осіб і державних органів. Так, відповідно до ч. 3 ст. 47 Закону «Про нотаріат» [7] існує пряма заборона приймати документи, які суперечать законодавству або містять відомості, що принижують честь, гідність чи ділову репутацію осіб або органів. На практиці в консульській діяльності, як зазначає Євген Фурса «є випадки, коли юридично кваліфіковані особи подають консулу різноманітні заяви, зміст яких викладено так, що навіть двічі її прочитавши важко зрозуміти сутність такої заяви та мету, якої бажає досягти заявник засвідченням на ній підпису. Крім того, він наполягає на тому, що згідно закону не існує будь-яких обмежень щодо форми і змісту такої заяви. Головне, що має встановити консул це підтвердити той факт, що підпис у його присутності вчинений тією особою, яка зазначена в заяві як заявник та з'явилась до нього» [82].

Проте, в ч. 4 ст. 78 Закону України «Про нотаріат» [7] та п. п. 3.13.3 п.3.13. Глави 3 Положення [15] встановлено обмеження, що консул не може засвідчувати справжність підпису фізичної особи на документі, в якому стверджуються обставини, право посвідчення яких належить лише відповідному державному органу (час народження, шлюбу, смерті, наявність хвороби, інвалідності, права власності на майно тощо). Справжність підпису на такому документі може бути засвідчена у випадку, якщо документ призначений для подання до компетентних органів іншої держави. У разі, якщо у заяві містяться юридично некоректні положення (наприклад, «передача» права власності просто заявою) або звинувачення на адресу правоохоронних органів, що можуть порочити їхню ділову репутацію, консул має відмовити у засвідченні підпису. Отже, навіть за відсутності прямих вимог до форми заяви, її зміст не може суперечити закону, а в консульській практиці потрібен єдиний підхід до оцінки таких документів [90].

Віднесення законодавцем виконавчого напису на договорі до безпосереднього захисту прав особи (ст.18 ЦК [2]) є дискусійним. Адже консул вчиняючи виконавчий напис, не здійснює функцію захисту, як суд, а лише констатує (посвідчує) безспірний факт невиконання однією із сторін своїх зобов'язань, тобто вони встановлюють безспірний факт, а не захищають порушене право, оскільки згідно з ст. 3 ЦК [2] за захистом порушеного, оспорюваного або не визнаного права, свободи чи інтересу заінтересована особа повинна звернутися до суду. Тому, авторами було запропоновано. доповнити ст. 34 Закону України «Про нотаріат» такою нотаріальною дією, як «посвідчення факту невиконання однією із сторін своїх обов'язків за нотаріально посвідченим правочином і нотаріальним актом має бути виконавчий напис нотаріуса» [7].

Також необхідно звернути увагу на проблемне питання цифровізації та електронних нотаріальних дій. Сучасне правозастосування та правозахисна практика активно переходить до електронного формату. Постановою Кабінету Міністрів України від 16 серпня 2024 р. № 945 затверджене Положення про інформаційно-комунікаційну систему «е-Консул». Вона «призначена для автоматизації та технологічного забезпечення організації процесів щодо виконання консульських функцій, вчинення консульських дій та виконання визначених законодавством завдань і реалізації повноважень її суб'єктів. За вчинення консульських дій з використанням засобів системи «е-Консул» справляється консульський збір в установленому законодавством порядку» [16]. «Система «е-Консул» впроваджувалася поетапно з 1 липня 2025 року, а тепер охопила всі закордонні дипломатичні установи, що надають консульські послуги. З 20 серпня 2025 року для українців за кордоном стала доступна повністю автоматизована процедура подачі документів для нотаріальних послуг, оскільки «е-Консул» запрацювала у повному режимі в усіх 120 посольствах та консульствах України» [53].

Ця система істотно змінює процедуру вчинення консулом нотаріальних дій за кордоном через можливість організації їх без особистої присутності,

також надає можливість скоротити час особистого прийому, зменшити черги в консульствах та ризики технічних помилок, а також уніфікувати нотаріальну практику. Діяльність консула змінюється з технічного формального оформлення на необхідність дистанційної перевірки документів, контролю цифрових доказів та управління реєстрами. Однак, можна спрогнозувати деякі проблемні питання та ризики серед яких можна визначити питання електронної ідентифікації, кібербезпеки та меж автоматизації нотаріальної діяльності консула та встановлення меж електронної».

Визначимо ще одну проблематику в діяльності консула, це дотримання строків і доступності надання нотаріальних послуг. Вона полягає у невідповідності між потребою громадян у своєчасному вчиненні нотаріальних дій за кордоном та тими фактичними можливостями здійснювати організаційно-правову роботу консульськими установами. Консульське нотаріальне провадження, на відміну від внутрішньої нотаріальної системи, часто здійснюється в умовах обмеженого кадрового ресурсу, попиту з боку громадян України та значного територіального навантаження, а це призводить до розтягування у часі і затягування строків прийому громадян, створення попереднього електронного запису щодо безпосереднього вчинення нотаріальної дії. Особливо це стосується випадків коли необхідно своєчасно посвідчити заяви, довіреності, згоди чи засвідчення підпису, тому що від цього залежить реалізація майнових, сімейних або процесуальних прав особи в Україні.

Проблема полягає в тому, що в законодавстві України немає чітко уніфікованого процесуального строку саме для вчинення консулом більшості нотаріальних дій. За нормами ст. 42, 47, 55, 78 Закону України «Про нотаріат» [7] та положень Консульського статуту України [12], законодавцем визначено, що нотаріальна дія вчиняється у день звернення особи, якщо подано всі необхідні документи, встановлено особу, перевірено її дієздатність та сплачено консульський збір. Проте, на практиці «строк у день звернення» є лише юридичною моделлю, тому що реальна зустріч з консулом відбувається

в залежності від попереднього електронного запису, черги та завантаженості консульської установи. Отже, фактичний строк становить від кількох днів до кількох місяців, що істотно впливає на реалізацію особою своїх прав в Україні.

Досить важливим є аспект доступності як фізичної так і процедурної консульських нотаріальних послуг. Це значить, що консульська установа може знаходитися на значній віддаленості від місця проживання громадян, також може виникати складність запису на прийом, визначені години здійснення нотаріальних дій є обмеженими, існують певні мовні та інформаційні бар'єри. До того ж відсутні уніфіковані підходи до переліку необхідних документів у різних консульських установах, що також ускладнює реалізацію права особи на отримання нотаріальної допомоги. Зазначене свідчить, що у науковому аспекті необхідно удосконалити нормативне регулювання строків вчинення консульських нотаріальних дій, а також запровадити єдині стандарти доступності та розвивати електронні механізми перевірки документів, це сприятиме підвищенню ефективності консульської діяльності щодо захисту прав громадян України за кордоном.

Наразі технічний прогрес активно просувається в практику нотаріату і діяльності консула через використання новітніх електронних документів, але, безумовно, вони повинні узгоджуватися з сучасними процедурами вчинення нотаріальних дій. Наприклад, п.2.7 Розділу 2 Положення [15] передбачено, «коли особа через хворобу або фізичні вади не здатна розписатися особисто на документі, то документ підписує інша фізична особа, консул встановлює як особу громадянина, що бере участь у такій нотаріальній дії, так і особу громадянина, який підписався за нього». Відомості про документ (його реквізити), на підставі якого встановлюється особа, вносяться консулом до реєстру для реєстрації нотаріальних дій та у посвідчувальному написі робиться відмітка про встановлення такої особи та перевірку її дієздатності (Додаток № 5 до Положення [15]). Отже, на особу, яка підписується замість заявника також поширюються вимоги щодо підтвердження її особистості е-паспортом. Проте, тепер особа може самостійно використовувати цифровий

підпис, якщо вона бажає посвідчити правочин. «Однак, в такому випадку варто застерегти можливість інших осіб, включаючи, консулів нотаріусів та інших осіб мати безпосередній доступ до інформації про такий підпис і його графічне відображення» [79].

Звернемо увагу на таку особливість отримання послуги для громадян України за кодоном, яка ставить їх у нерівне становище порівняно з особами, які користуються послугами нотаріусів на території України, це формальна платність послуги, яка не завжди супроводжується належною організаційною доступністю. Особливо це відчутно у випадках термінових правочинів — оформлення довіреностей, заяв про прийняття спадщини, згод на виїзд дитини чи процесуальних документів, де навіть кілька днів затримки можуть спричинити втрату права або пропуск строку. Отже, проблема консульського збору тісно пов'язана з гарантією реального, а не декларативного доступу до нотаріальної послуги, а не лише з фінансовим навантаженням, тому потребує удосконалення механізмів оплати, у разі неможливості вчинення дій, повернення збору та потребою у розширенні електронних сервісів запису й попередньої перевірки документів.

Важливо відмітити новели в законодавстві України щодо нотаріальних дій консула, які відбулися через повномасштабну збройну агресію Російської Федерації проти України і стосуються, в першу чергу, питань безпеки та протидії агресії. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 р. № 164 [10] є нормативним документом, яка визначає спеціальні правила та обмеження щодо вчинення нотаріальних дій у цей період.

Так, наказом від 12.08.2024 р. № 2401/5/304 Мін'юста України та МЗС України було внесено зміни в порядок учинення нотаріальних дій у дипломатичних представництвах та консульських установах України, яке визначає три новели: 1) консул при вчиненні нотаріальних дій зобов'язаний встановлювати особу, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії та перевіряти чи є факт застосування санкцій, передбачених законодавством

України; 2) консул перевіряє факт застосування санкцій відповідних видів, передбачених статтею 4 Закону України «Про санкції» [8], рішення про застосування яких прийняте Радою національної безпеки і оборони України та введене в дію указом Президента України, до фізичних або юридичних осіб, які звернулися за вчиненням нотаріальної дії; 3) консул зобов'язаний не пізніше наступного робочого дня після звернення відповідної особи повідомити Міністерство закордонних справ України про фізичну або юридичну особу, до якої застосовано санкції, якій відмовлено у вчиненні нотаріальної дії, із зазначенням відомостей про нотаріальну дію, виду санкції, а у разі застосування санкції у вигляді блокування активів про актив, щодо якого звернулася така особа.

Консульська посадова особа Посольства України в Королівстві Таїланд, доктор філософії за спеціальністю Міжнародне право Дейнеко Д.О в науковій статті присвяченій вчиненню нотаріальних дій у закордонних дипломатичних установах України під час воєнного стану, звертає увагу на зміни в нормативно-правових актах, щодо регулювання нотаріальної діяльності консула, що відбулися у зв'язку зі збройною агресією проти України [48].

Так, Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією РФ» від 03.04.2022 р. № 187 [35] встановлює правові підстави для зупинення нотаріальних дій із особами, які підпадають під санкції або пов'язані з агресором, що є важливим елементом системи національної безпеки.

Важливим інструментом щоденної роботи консульських установ, особливо враховуючи значне навантаження та кількість нотаріальних та інших консульських дій є Державний реєстр санкцій, який доступний за посиланням: <https://drs.nsd.gov.ua/>. На підставі Закону України «Про санкції» від 14.08.2014 р. № 1644-VII [8] цей ресурс є створений та підтримується його держателем - Апаратом Ради національної безпеки і оборони України (РНБО).

Інформація, що міститься у Реєстрі, відтворює відомості з таких джерел: 1) рішень Ради національної безпеки і оборони України, які введені в дію указами Президента України; а у випадках, передбачених Законом, також затверджених постановами Верховної Ради України; 2) судових рішень про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції» [8].

Аналіз діючої моделі консульського нотаріату свідчить про те, що вона спирається на положення Закону України «Про нотаріат» 1993 року, Консульського статуту України 1994 року та підзаконні акти, сформовані в умовах іншої адміністративної реальності. Це часи коли не існували електронний документообіг та не було такого масштабного масового транскордонного переміщення громадян. Унаслідок цього законодавче регулювання занадто процесуально формалізовано, та визначає територіальну прив'язаність до консульської установи, а відповідно не достатньо врегульовує механізми дистанційної комунікації, електронного запису, попередньої перевірки документів та електронного посвідчення окремих юридичних фактів. Тобто, виходячи з вище зазначеного, існує доктринальна проблема застарілості регулювання, яка по- перше, полягає у невідповідності чинної нормативної конструкції сучасним потребам мобільності громадян та цифровим правовідносинам і європейським стандартам доступу до нотаріальних послуг. По-друге, проблема проявляється в тому, що консульський нотаріат розглядається як класична державна нотаріальна модель, проте на сьогодні це створений новий самостійний інструмент міжнародного захисту приватних прав громадян за кордоном. Українська модель консульського нотаріату залишається на паперовому документообігу, особистій присутності громадян та прийом, який обмежений часовими рамками. Натомість європейські стандарти орієнтують держави на сервісність, швидкість, технологічну доступність публічних юридичних послуг та передбачуваність, що прямо визначено принципами *digital accessibility, administration, legal certainty, proportionality*.

Наукові праці вчених [88], [52] які все більше спрямовують на системні дослідження та глибинний аналіз витоків проблем, які виникають з укладення договорів морських перевезень, із страхуванням, морським протестом, які є одним із способів забезпечення доказів у разі виникнення під час морських перевезень вантажів, форс-мажорних обставин.

Фурса С.Я., Фурса Є.І. вважають «що витoki проблем закладені як у матеріальному так і в процесуальному законодавстві, яке регламентує діяльність консула із вчинення нотаріальних дій, яке тривалий час залишається без істотного концептуального удосконалення. Вони зауважують, що до Закону «Про нотаріат» [7], який набрав чинності у 1993 році, жодного разу не вносилися зміни і доповнення до статей 94 і 95 щодо процедури вчинення морського протесту, до Положення по порядок вчинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України [15], а також у відсутності більшої уваги науковців до розширення і конкретизації повноважень консулів з вчинення нотаріальних дій, що має відбуватися відповідного до інтересів широких верств населення.

Отже, основні проблеми правового регулювання та практики вчинення нотаріальних дій консулом зводяться до: колізії українського та іноземного права, а також застарілості нормативно-правової бази, не чітко визначеної компетенції консула, перевантаженості консульств, труднощів визнання документів за кордоном, слабкої цифровізації.

Висновки до розділу 2

Системоутворюючу роль в великому масиві джерел правового регулювання консульської діяльності відіграють міжнародні договори, які виступають важливим міжнародно-правовим інструментом у сфері консульських відносин між державами. Міжнародно правові документи створюють універсальний фундамент для нотаріальної діяльності консулів визначаючи її обсяг та легітимність. Базуючись на міжнародних звичаях ці

договори визначають зміст національного законодавства у сфері консульських відносин.

Виявлено, що існує, проблеми правового регулювання та практики вчинення нотаріальних дій консулом, оскільки така діяльність знаходиться на стику внутрішнього права України, міжнародного права та законодавства держави перебування. Саме через цю «подвійну» або навіть «потрійну» правову природу на практиці виникає значна кількість колізій. Тому, на сьогодні, актуальним питанням стоїть оновлення моделі консульського нотаріату та гармонізація з європейськими стандартами, у відповідь на вимоги міграційних процесів, цифровізації, використанні в практиці електронних реєстрів, сучасним корпоративним операціям, міжнародному банківському комплаєнсу та в цілому праву ЄС.

Проблема строків у нотаріальній діяльності консула полягає у розриві між нормативно передбаченим принципом невідкладності вчинення нотаріальної дії в день звернення та фактичною неможливістю своєчасного доступу до консульської послуги через організаційні обмеження, що призводить до порушення принципу доступності правової допомоги громадянам України за кордоном.

В цілому існує доктринальна проблема, сутність якої полягає у необхідності концептуального переосмислення консульського нотаріату, який повинен відійти від застарілої формально-процедурної моделі до людиноцентричної, сервісно-цифрової системи, яка буде гармонізована з європейськими стандартами доступності, правової визначеності та ефективності. А тому, вважаємо, наразі основна проблема в ефективній діяльності консула полягає не стільки у його праві вчиняти нотаріальні дії та його кваліфікації, скільки у юридичній ефективності транскордонних правовідносин та необхідності оновлення законодавчої бази, перегляду повноважень консула, запровадження електронних нотаріальних механізмів і уніфікації процедур відповідного до практик держав ЄС.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КОНСУЛА ПРИ ВИКОНАННІ НОТАРІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ

3.1 Напрями вдосконалення правового статусу консула при виконанні нотаріальної функції

Ефективність здійснення консулом нотаріальної функції залежить від якості врегульованого внутрішнього законодавства держави акредитації та двосторонніх консульських конвенцій. Наразі трансформаційні процеси, що відбуваються в світі демонструють перехід від традиційної моделі консульського нотаріату до цифрової моделі з тенденцією до розширення електронних консульських сервісів та їх інтеграції в національні цифрові реєстри, електронна ідентифікація громадян, дистанційне посвідчення документів, а також спрощених процедур посвідчення документів, все це, безумовно, впливає на покращення консульської діяльності щодо доступності отримання консульських послуг. Поряд з цим з 2022 року консульські установи України почали працювати в посиленому режимі через велику кількість звернень щодо оформлення довіреностей, спадкових документів та інших нотаріальних дій. Водночас ці процеси вплинули на діяльність консула, а відтак потребують нового врегулювання правового статусу консула, який також потребує вдосконалення.

З огляду практичної реалізації консульської діяльності існує проблема нечіткого розмежування компетенції консула, незважаючи на те що, в ст. 38 Закону України «Про нотаріат» [7] і Консульський статут України [12], визначено перелік нотаріальних дій, то на практиці часто виникає питання «чи може консул вчинити конкретну дію, якщо вона тісно пов'язана з правом держави перебування?». Особливо це стосується таких питань як: нерухомості за кордоном, спадщини за кордоном, корпоративних справ, протестів векселів, іпотеки, морських протестів, засвідчення електронних документів. На

практиці ця проблема полягає в тому, що відсутнє детальне розмежування між компетенцією українського консула, виключною компетенцією місцевого нотаріуса та повноваженням суду або реєстратора.

Актуальним питанням є визначення правового статусу та дієздатності консула на території іноземної держави. Видача дипломатичного паспорту підтверджує не тільки особу, але і відповідний високий дипломатичний статус та довіру держави обіймати цю посаду, що свідчить про повну дієздатність особи і надає їй можливість здійснювати консульську діяльність.

Як правило, всі акредитуючі держави (виняток становить Велика Британія) видають дипломатичні паспорти, перелік осіб, які їх отримують заноситься до дипломатичного списку, який періодично публікується протокольним відділом МЗС України, а особи отримують особливі дипломатичні картки. Зауважимо, як зазначає Фурса Є.Є. «що до дипломатичного корпусу відносять, як правило і членів дипломатичного корпусу (дружини останніх, їхні неповнолітні діти, дорослі, але незаміжні доньки, а іноді й батьки дипломата також мають дипломатичні картки і включаються до списків членів дипломатичного корпусу). Службові картки, які видаються певним категоріям суб'єктів згідно із законом. Останні документи, на нашу думку, не дають підстав робити консулу однозначний висновок про іноземне громадянство особи, а лише можуть братися ним до уваги [79].

Наразі існує проблематика перевірки консулом цивільної дієздатності фізичної особи. Перша зустріч консула з особою, яка до нього звертається, має важливе значення, адже в цей час консул має встановити дієздатність фізичної особи. Привертає увагу думка Фурси Є.Є., який визначив, що праця консула є «складною та кропіткою, та вимагає, постійного, вдосконалення навичок і вмінь, зокрема, професійного спілкування, щоб не образити людину», він зауважує, що «наприклад, професійні консули звертають увагу на те, як особа йде – рівно чи хитається, як вона відповідає на питання – адекватно змісту самого питання чи ні, нервується чи веде себе спокійно, чи розширені у неї

зіниці, чи червоні білки очей». Адже особа може звертатися для вчинення нотаріальних дій під час різних життєвих обставин (смерть близької людини) і знаходитися в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння і так застерегти завдання їй шкоди. Тому, при перевірці консулом дієздатності особи ним здійснюється значна розумова праця на предмет встановлення такої юридичної обставини як стан особи і, зокрема, чи розуміє вона значення своїх дій та може керувати ними». Зважаючи на вище зазначене, «професійні навички у спілкуванні з громадянами допомагають консулам уникати конфліктів і не вчиняти нотаріальні провадження, коли не тільки її стан, а вимога особи про вчинення нотаріальної дії не відповідає її ж інтересам» [80].

Однак, у разі виникнення сумнівів щодо психічного стану заявника консул опиняється у ситуації правової невизначеності, тому що він зобов'язаний перевірити дієздатність особи, але, водночас, позбавлений процесуальних механізмів для офіційного встановлення відповідного юридичного факту.

Положення п. 2–3 Глави 4 Порядку щодо перевірки цивільної дієздатності викликають сумніви стосовно їх практичного застосування консулом, оскільки консул не уповноважений встановлювати недієздатність особи, це належить до виключної компетенції суду України (п.1 ст.39 ЦК України) [2], а порядок визнання фізичної особи недієздатною встановлюється Цивільним процесуальним кодексом України (п.2 ст.39 ЦК України) [2]. Отже, законодавець не визначив чітких критеріїв поведінки консула, у випадках коли існують сумніви щодо здатності особи усвідомлювати свої дії і керуватися ними.

До того ж проблемним у консульській діяльності видається зрозуміти в якому стані перебуває людина чи то такий тимчасовий емоційний стан, чи психічний розлад, алкогольне сп'яніння чи наркотичне сп'яніння, фізичне виснаження або стрес у особи. І в такому випадку при не правильній оцінці може виникати безпідставна відмова у вчиненні нотаріальних дій, або ще гірше вчинення правочину особі, яка не усвідомлювала своїх дій. Тобто,

проблематика в тому, що відсутні механізми підготовки консулів на предмет визначення психоемоційного стану фізичної особи.

При перевірці повної цивільної дієздатності осіб віком від 16 років, які здійснюють підприємницьку діяльність, нотаріус використовує дані ЄДР, тоді як консул отримує таку інформацію через МЗС України. Доцільним є надання консулам прямого доступу до державних реєстрів та створення єдиної бази взаємодії з державними цифровими реєстрами.

У п.п. 2–3. Глави 4 Порядку [15] має місце таке положення: «у разі наявності сумнівів щодо обсягу цивільної дієздатності фізичної особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, нотаріус зобов'язаний звернутися до органу опіки та піклування за місцем проживання відповідної фізичної особи для встановлення факту відсутності опіки або піклування над такою фізичною особою». Така норма передбачає право нотаріуса, але механічне перенесення його на консульську діяльність є не завжди результативним, оскільки часто при зверненні до консула особа проживає на території іноземної держави, а органи опіки та піклування на території України можуть і не володіти актуальною ситуацією про її стан. Тобто відсутні механізми взаємодії консулів із компетентними органами іноземних держав у питаннях підтвердження дієздатності особи. Перевірка правоздатності та дієздатності іноземців здійснюється відповідно до ст.26 Закону України «Про міжнародне приватне право» [6], згідно з яким цивільна правоздатність визначається особистим законом особи.

Фурса Є.Є. у науковому дослідженні слушно звертає увагу на проблематику застосування терміну «витребує». Він зазначає, що «важко також погодитися з редакцією п. 3 Глави 4 Порядку [15], де передбачено, що «нотаріус (консул – Є.Ф.) витребує свідоцтво про народження дитини, в якому неповнолітня особа записана матір'ю або батьком» [80], в такому випадку, мабуть, нотаріус не витребує, а лише пропонує надати, а особа при зверненні повинна сама бути готовою надати власний паспорт. Консул не наділений статусом суб'єкта владних повноважень, щоб витребувати документи, хіба

що у разі сприяння у витребуванні у третіх осіб. Тому, вживання терміну «витребує документи» в практиці і нотаріуса і консула, які здійснюють юрисдикційну, а не владно-розпорядчу діяльність, є науково дискусійною і, не придатною для правового обороту.

Проблема полягає у тому, що законодавства різних держав по-різному визначають: вік повноліття; обсяг цивільної дієздатності; порядок участі неповнолітніх у правочинах; підстави емансипації. Наприклад, при посвідченні правочинів за участю неповнолітніх осіб, значно ускладнюється робота для консула відмінністю встановленого в різних країнах віку повної дієздатності осіб. Відтак, відсутність уніфікованих міжнародних правил створює складнощі в роботі консула при посвідченні правочинів за участю неповнолітніх осіб. А тому, вважаємо за необхідність залучати експертів з іноземного права для підтвердження допустимості участі неповнолітнього у правочині, його обсягу цивільної дієздатності та можливості фахової перевірки відповідності правочину законодавству іноземної держави. І тоді, за правильності тлумачення законодавства відповідальність буде покладатися на експерта, а не на консула, що убезпечить від юридичних ризиків та буде сприяти стабільності міжнародного цивільного обороту та захисту учасників правочину.

Також існує недостатня регламентація питань перевірки консулом правоздатності та дієздатності юридичних осіб, що створює ризики перевищення повноважень консулом або визнання правочинів недійсними чи ще гірше виникнення міжнародних спорів.

Звернемо увагу на відсутність правового регулювання роботи консула під час процедури перевірки юридичних осіб на предмет: чи відповідає здійснення правочинів статутній діяльності юридичної особи; чи має представник достатній обсяг повноважень; чи не встановлені внутрішні обмеження щодо укладення правочину?

Перевірка правоздатності та дієздатності іноземців здійснюється відповідно до Закону України «Про міжнародне приватне право» [6], згідно з

яким цивільна правоздатність визначається особистим законом особи та полягає у встановленні факту державної реєстрації юридичної особи, наявності установчих документів та повноважень представника. Проте через відсутність чіткої і уніфікованої нормативно-правової регламентації консульської нотаріальної діяльності, консул діє в умовах обмеженого доступу до національних реєстрів та інформаційних баз. Тому, на практиці може відбуватися формалізований підхід щодо встановлення правосуб'єктності юридичної особи та автентичності представницьких повноважень через неможливість консулом перевірити чи втратили установчі документи свою чинність. І до цього додається відмінність у визначенні правового статусу юридичної особи між правом держави де перебуває консул та державою акредитації консула, що створює проблеми встановлення справжності документів (їх легалізації, дійсності) і тому необхідно удосконалювати механізм міжнародно правового співробітництва через розширення цифрової взаємодії консульських установ з державними реєстрами України, що дозволить на належному рівні юридично достовірно здійснювати консульські нотаріальні дії.

Тому залишається нагальним питанням інтеграції консульських установ до державних реєстрів України для оперативності перевірки інформації щодо права власності чи то цивільного стану особи та чинності документів. Відтак пропонується надати доступ до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, Спадкового реєстру, Єдиного державного демографічного реєстру та інших інформаційних систем.

В контексті модернізації та цифровізації консульських нотаріальних дій необхідно відходити від паперового зберігання документів і створити електронний нотаріальний архів консульських документів, який спростить процедури взаємодії між органами влади та консульськими установами чим створить зміни в механізм консульського захисту громадян України за кордоном. Важливо та доцільно запроваджувати дистанційну взаємодію громадян з консульськими установами для дистанційної ідентифікації особи з

застосуванням засобів електронної автентифікації, електронного підпису, верифікації та застосування біометричних технологій для спрощення доступу до баз даних та досягнення безпеки.

З науково практичної точки зору необхідно звернути увагу і на такий вид консульської нотаріальної діяльності як консульські нотаріальні заповіти. Вони можуть бути різних видів в залежності від волевиявлення заповідача, порядку посвідчення: звичайні, заповіт з умовою, секретний заповіт, спільний заповіт подружжя, заповіт із заповідальним відказом або покладенням. Кожен має свої юридично значущі наслідки і специфіку оформлення. Тому, від консула вимагається належне пояснення правових наслідків їх посвідчення, а від заповідача усвідомлене волевиявлення. У наукових колах є пропозиції щодо розробки і запровадження Пам'ятки щодо окремих видів заповітів, яка буде допомагати попередньо ознайомлюватися з видами і особливостями різних заповітів, щоб можна було спростити роботу консула щодо довгого роз'яснення та уникнення дискусійних питань щодо змісту заповіту, а спадкодавцям усвідомлено та виважено вибрати вид заповіту, зробити волевиявлення та вибрати вид заповіту та викласти його оптимальні умови.

Однією із проблем є нечіткість меж компетенції консула, незважаючи на те що, в ст. 38 Закону України «Про нотаріат» [7] і Консульський статут України[12] визначено перелік нотаріальних дій, на практиці часто виникає питання «чи може консул вчинити конкретну дію, якщо вона тісно пов'язана з правом держави перебування?». Особливо це стосується таких питань як : нерухомості за кордоном, спадщини за кордоном, корпоративних справ, протестів векселів, іпотеки, морських протестів, засвідчення електронних документів. На практиці ця проблема полягає в тому, що відсутня детальне розмежування між компетенцією українського консула, виключною компетенцією місцевого нотаріуса та повноваженням суду або реєстратора.

3.2 Особливості вчинення нотаріальних дій українськими консулами з урахуванням законодавства держави перебування (на прикладі Республіки Польща).

Україною та Республікою Польща напрацювала договірну-правову базу, яка налічує 156 чинних міжнародних договірно-правових документів, серед яких базовим документом українсько-польського співробітництва є Договір між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво, укладений 18 травня 1992 року [38] .

Діяльність українських консулів на території Республіки Польща (далі: РП) є важливим елементом механізму захисту прав і законних інтересів громадян України, які перебувають за межами рідної країни.

На території Польщі працюють наступні Консульства України:

- 1) *Консульський відділ Посольства України в Польщі діє на території м. Варшава* (межі консульського округу: Мазовецьке та Лодзьке воєводства);
- 2) *Генеральне Консульство України в Кракові* має такі межі консульського округу (Малопольське, Свентокшиське, Сілезьке);
- 3) *Генеральне Консульство України у Вроцлаві* (Опольське, Великопольське, Ніжньосілезьке та Любуське воєводства);
- 4) *Генеральне Консульство України в Люблін* (Люблінське, Підляське і Підкарпатське воєводства);
- 5) *Консульство України в Гданську* (межі консульського округу: Поморське, Західнопоморське, Куявсько-Поморське, Вармінсько-Мазурське воєводства);
- 6) *Віце-Консульство України в Жешуві* [39].

Почесні консульства діють у 8 містах: Бидгощ, Лодзь, Ополе, Тарнув, Катовице, Перемишль, Хельм та Щецин. Вони надають консульську допомогу через позаштатних консулів.

Критерієм створення консульств є кількість громадян, які перебувають в країні та територія, яку має обслуговувати консульська установа. Так, одне

генеральне консульство України в Польщі поширюється на декілька воєводств, проте кількість воєводств та громадян, які проживають на цій території де діє консульство є різною.

Звичайно розташування консульських установ повинно враховувати кількість українців, що перебувають на території РП, щоб допомогти українцям отримати належну допомогу в оформленні нотаріальних документів та реалізувати своє право до правосуддя та цивільного обороту. Тому, кількість створення певної кількості консульських установ залежить від різних критеріїв серед яких і волевиявлення представників української влади.

На офіційному сайті Посольства України в РП знаходимо інформацію, що керівником консульського відділу є радник. Нотаріальне посвідчення документів проводиться в приміщенні консульського відділу Посольства України в Республіці Польща у години прийому відвідувачів за попередньою реєстрацією та у електронній черзі для вчинення консульських дій [39].

Поряд з тим надано перелік дій та послуг, які не належать до компетенції Консульської установи України в РП: 1) видача дозволів на проживання; 2) реєстрація у консульстві автотранспортних засобів громадян України, які вони придбали у Польщі; 3) оформлення угод про працю; 4) оформлення заяв щодо наміру довірити виконання праці іноземцеві; 5) перевірка факту реєстрації фірми-працедавця у Польщі [39].

У 2022 році з початком повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України сусідня країна РП стала однією з основних держав, де українці змогли знайти притулок на постійне місце перебування чи тимчасово.

Повірений у справах Польщі в Україні Пьотр Лукасевич зазначив, що «Польща є сучасною, заможною, сильною державою Східної Європи, яка проходить постійну трансформацію та шукає своє місце у світі. Ми пишаємося тим, що Польща увійшла до ТОП-20 найсильніших економік світу» Водночас він зауважив, що «іще ніколи на території Польщі не перебувала така значна кількість іноземців, зокрема – українців. За нашими оцінками, їх не менше 2

млн. Перша хвиля трудової міграції мала місце років із 20 тому, а у 2022 році до Польщі ринула наступна хвиля – ті мігранти, котрі рятувалися від війни. Ніколи раніше у своїй історії Польща не стикалися з подібним явищем» [42].

З огляду на вище зазначене актуальним питанням постає дослідження особливостей вчинення нотаріальних дій українськими консулами у Польщі, яке пов'язано не лише з великою кількістю мігрантів, але й особливостями практичного застосування законодавства, а саме, консул зобов'язаний діяти відповідно до Закону України «Про нотаріат» [7], Консульського статуту України [12], Положення про порядок учинення нотаріальних дій у закордонних дипломатичних установах України [15] та інших нормативно-правових актів України. Поряд з цим, діяльність консула не може ігнорувати законодавство РП та польського нотаріату, міжнародні договори, норми міжнародного приватного права. Зіставляючи дії нотаріуса в Україні та консула, можна зазначити, що дії консула за межами території власної держави, реалізується в умовах подвійного правового режиму, що і зумовлює певну особливість.

Звернемо увагу на особливості нотаріального оформлення документів в залежності від виду нотаріального правочину та суб'єкта його посвідчення. Наприклад, оформлення документів на прийняття спадщини в Україні, засвідчення копій документа для державних органів чи суду, довіреності на продаж, купівлю оформляються в консульських установах Варшави, Кракова, Гданську чи Люблені. Проте, для реєстрації польської компанії або купівлі нерухомості необхідно звернутися до Консульського відділу Посольства України в м. Варшава. Більшість польських органів влади вимагають надавати документи оформлені у польського нотаріуса по формі *akt notarialny*. Беручи до уваги відмінності функціоналу консула, який переважно оформлює документи для використання в Україні, і польського нотаріуса (*notariusz*), приходимо до висновку, що консул не підміняє польського нотаріуса, у тих сферах де нотаріат становить виключну форму правочину. Існує проблема коли форма документа допустима в Україні, але не відповідає за місцем

використання. Так, довіреність, посвідчена консулом України в Польщі, є чинною для України, але польський суд або *notariusz* може не прийняти її через відсутність форми *akt notarialny*.

Важливо відмітити певну особливість щодо мовного формату оформлення документів для використання органами влади в РП. Як правило, консульські нотаріальні документи мають двомовний формат (україномовний та польськомовний), однак для подання більшості документів до *Krajowy Rejestr Sądowy* (KRS – Національний офіційний державний судовий реєстр Польщі, який ведеться польськими судами щодо інформації про юридичних осіб, підприємців, фонди, громадські організації, товариства та інші суб'єкти), судових органів РП (*sądy*), банківських установах (*banki*), органах місцевого самоврядування (*organy samorządu terytorialnego*), системи реєстрації прав на нерухомість (*księgi wieczyste*) та податкових органів (*organy podatkowe*) вимога перекладу присяжним перекладачем (*tłumacz przysięgły*). Це означає, що консульська послуга в оформленні документа не завжди є остаточною, а потребує перевірки на точність та правильність польського перекладу фахівцем польською юридичною термінології, що не можна сказати про документ який видає консул, і це не означає, що він робить не правильний переклад, а лише те що така вимога національного законодавства Польщі.

Також є особливість щодо оформлення консулом українських документів, де необхідно внести данні не тільки україномовний варіант та, в тому числі, з *karta pobytu*, *PESEL*, польську адресу проживання, для ідентифікації підтвердження чи зазначення місця виконання зобов'язання. Для польських банків чи нотаріусів формально дійсний документ оформлений консулом може бути неприйнятним, оскільки вони використовують свої форми документів, в яких повинні бути правильно відтворенні індивідуальні данні про особу.

Однією із особливостей взаємодії громадянина України з консулом є справи з іноземним елементом. За п. 3.ст. 29 Консульської Конвенції між Україною та Республікою Польща [32] «консульська посадова особа не може

складати та реєструвати і засвідчувати угоди, які встановлюють або відчужують речові права на нерухоме майно, яке розміщене у державі перебування». Таке обмеження стосується всіх нотаріальних дій. В яких можуть встановлюватися права громадян на нерухоме майно в країні перебування (різні види договорів, видача свідоцтва про право спадщини і на частку в спільному майні подружжя). Проте врегулювання повноважень консулів викладені в ст.25 Конвенції [32], де зазначено «Консульська посадова особа має право в межах консульського округу виконувати функції, зазначені в цьому розділі. Консульська посадова особа може, крім того, виконувати і інші офіційні консульські функції, якщо вони не суперечать законодавству держави перебування». Тому, консул має право вчиняти будь-які нотаріальні дії, визначені у національному законодавстві в Україні і, зокрема ті, що регламентуються ст.38 Закону України «Про нотаріат» [7], крім зазначених у цій нормі винятків (п.1 ч.1 ст. 38).

Принагідно звернути увагу, фінансово-процедурний режим консульського збору. Одним із базових підзаконних актів щоденного використання консула є Положення про консульський збір України та Інструкції про порядок стягнення сум консульського збору. Однак реалізація цього правового акта в РП має певні особливості щодо офіційного курсу держави, банківських правил, підтвердження оплати через рахунок консульства та місцеві способи платежу. Так, посвідчуючи довіреність у Варшаві чи Кракові консул правову форму вчиняє відповідно до Закону України «Про нотаріат» [7], а здійснення оплати за послугу, оформлення та відображення в обліку здійснює відповідно до Положенням про консульський збір з урахуванням банківської інфраструктури Польщі [18].

На відміну від консульського збору за консульські послуги, який оплачується в національній валюті — польських злотих на рахунок консульської установи, а за вчинення нотаріальних дій здійснюється нотаріальний тариф або державне мито. Відповідно до п.13 Положення про консульський збір України [18] «Сплата заявниками (платниками)

консульського збору за вчинення консульських дій МЗС та Представництвами і зарахування його до державного бюджету здійснюються відповідно до Порядку казначейського обслуговування доходів та інших надходжень державного бюджету, затвердженого наказом Міністерства фінансів України (далі - Мінфін України) від 29 січня 2013 року № 43, зареєстрованого в Мін'юстом України 19 лютого 2013 року за № 291/22823» [36].

Так, до прикладу якщо визначатися в якій валюті сплачується консульський збір в Польщі, то «для громадян України, які звертаються по допомогу до українських консульських установ у Варшаві, Кракові, Гданську, Вроцлаві чи Любліні, базові тарифи залишаються прив'язаними до встановлених МЗС України ставок у доларах США, проте фактична оплата здійснюється в польських злотих за актуальним курсом., оформлення закордонного паспорта для дорослої особи у 2026 році складається з двох частин: консульського збору в розмірі 90 доларів та адміністративного збору за автоматизовану обробку даних, що становить 40 доларів. Таким чином, повна вартість документа становить 130 доларів, що курсом (на травень 2026 року) дорівнює приблизно 460-470 злотих». Звернемо увагу на підвищення вартості послуг для українців, яке надає Міністерство закордонних справ Польщі, яке пояснює це «необхідністю приведення зборів у відповідність до реальних адміністративних витрат, які не переглядалися протягом тривалого часу. Згідно з новими правилами, вартість прийняття та обробки заяви на отримання національної візи типу D зросла до 200 євро, що є суттєвим кроком порівняно з попередніми роками» [72].

За нотаріальні послуги польського нотаріуса (*notariusz*) оплата перераховується у формі нотаріального тарифу (*taksa notarialna*), справляється нотаріальний тариф або державне мито, що вноситься на рахунок нотаріальної канцелярії або готівкою нотаріусу згідно із законодавством РП. Розмір нотаріального тарифу в Польщі визначено *Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie maksymalnych stawek taksy notarialnej* (Розпорядження Міністра юстиції від 28 червня 2004 року про максимальні

ставки нотаріального тарифу) [102], документ визначає максимальний нотаріальний тариф, який може стягнути нотаріус за вчинення нотаріальних дій. Ставки залежать від вартості предмета договору, а також додається ПДВ (VAT): (23%), який регулюється окремими податковими нормами.

Крім нотаріального тарифу, можуть додатково сплачуватися: податок на цивільно-правові дії (*podatek od czynności cywilnoprawnych* – РСС); судові збори за внесення відомостей до реєстрів, зокрема до *księgi wieczyste*; оплата витягів, копій та перекладів документів.

Звернемо увагу, що в залежності від валюти, в якій отримано консульський збір, що справляється за вчинення консульської дії, він перераховується на різні рахунки. Так, відповідно до п. 18 Наказу [18] «Закордонні дипломатичні установи (ЗДУ) в іноземній валюті (у тому числі консульський збір, що сплачується у безготівковій формі з використанням електронних платіжних засобів через портал «е-Консул») - зараховується на окремий поточний рахунок цієї установи, відкритий у банківській установі держави місцезнаходження, або в окремих випадках - вноситься до каси ЗДУ з подальшим зарахуванням у встановленому порядку до доходів Державного бюджету України. Департаментом консульської служби МЗС (ДКС) чи Представництвами в національній валюті України - переказується заявниками (платниками) на бюджетні рахунки для зарахування консульських надходжень, відкриті в органах Державної казначейської служби України, за відповідним кодом класифікації доходів бюджету; ДКС за оформлення віз в електронній формі, за які консульський збір сплачується у безготівковій формі з використанням електронних платіжних засобів через веб-сайт МЗС, - зараховується у дохід Державного бюджету України».

Предметом подальшого аналізу є особливості оформлення справ щодо спадкових та майнових прав, які доцільно розглянути на прикладі розмежування повноважень консула з нотаріусами у РП.

Фактично консул у таких правовідносинах виступає процесуальним посередником між громадянином України, який перебуває за кордоном, та

українськими нотаріальними чи судовими органами. У випадках, коли спадкове майно або нерухомість знаходяться на території України, консул України в РП може здійснювати окремі нотаріальні дії, спрямовані на забезпечення реалізації спадкових прав громадян України. Зокрема, відповідно до статей 38–40 Закону України «Про нотаріат» [7], Консульського статуту України [12] та Положення про порядок учинення нотаріальних дій у закордонних дипломатичних установах України [15], консул має право посвідчувати справжність підпису на заявах про прийняття спадщини, оформлювати довіреності на представництво інтересів спадкоємця в Україні, засвідчувати копії документів та вчиняти інші нотаріальні дії в межах наданої компетенції.

Відповідно до § 2. ст. 95е п. 4 Закону «Про нотаріат» РП «нотаріус відмовляє у складанні акта про підтвердження спадкування, якщо: «у справі відсутня національна юрисдикція» [7]. Це означає, що польські нотаріуси не можуть видавати свідоцтво про право на спадщину, яке залишилося після смерті іноземця. Проте це суперечить ст. 37 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах [20], з якої слідує, що правові відносини у сфері успадкування рухомого майна регулюються законодавством тієї Договірної Сторони, громадянином якої був заповідач у момент смерті, а щодо нерухомого майна має застосовуватися законодавство тієї Сторони, на території якої це майно розміщене. З цього слідує, що нерухоме майно, що належить громадянину України і розташоване на території Польщі, польські нотаріуси мають видавати свідоцтва про право на спадщину.

А також, згідно за ч. 1 ст. 33 Консульської конвенції між Україною і Республікою Польща [32], встановлено «компетентні органи держави перебування негайно повідомляють консульську посадову особу про відкриття у цій державі спадщини після громадянина акредитуючої держави, а також про відкриття спадщини незалежно від громадянства померлої особи, якщо громадянин акредитуючої держави має відношення до спадщини, як

спадкоємець» [32]. При цьому необхідно звернути увагу на істотну відмінність місця смерті від місця відкриття спадкової справи, що зазначено в п.1. ст. 34 де зацентовано на постійному місці проживання в державі перебування і відвідування цієї країни, а саме «у випадку, коли громадянин акредитуючої держави, який не має постійного місця проживання в державі перебування, помер під час відвідання в цій держави, речі, що після нього залишились, беруться під охорону компетентними органами держави перебування, а потім передаються без спеціального розгляду консульській посадовій особі акредитуючої держави. Консульська посадова особа виплатить борги, що виникли у померлого під час його знаходження у державі перебування, до розмірів вартості переданих предметів» [12].

Отже, вбачається деяка неузгодженість окремих положень Консульської Конвенції і Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах [20] між собою на предмет права осіб заявляти про вибір посадової особи, що вчинятиме нотаріальну дію, і повноваження компетентних органів держави перебування без спеціального розгляду передавати рухоме майно консульській посадовій особі.

Погоджуємося з думкою авторів науково-практичного посібника «Вчинення консулом нотаріальних дій: теорія і практика», що «характер правових зв'язків між консулом та посадовими особами держави його перебування викладений так: консульська посадова особа має право *добиватися*, тобто замість обміну інформацією і взаємного сприяння у вирішенні спадкових питань консул має *добиватися*: 1) охорони спадщини, накладення або зняття печатки, вживання заходів для охорони спадщини, включаючи призначення опікуна спадщини, як і брати участь у цих діях; 2) продажу майна, що входить до складу спадщини, як і повідомлення про дату, встановлену для продажу, щоб він зміг бути приємним (цей термін є офіційним, оскільки використаний в Консульській конвенції) при цьому» [46].

Також необхідно звернутися до ст.99 Закону України «Про нотаріат», де визначено, що «дії, пов'язані з охороною майна, що залишилося після смерті іноземця на території України, або майна, яке належить одержати іноземцю після смерті громадянина України, а також з видачею свідоцтва про право на спадщину щодо такого майна, здійснюються відповідно до законодавства України». Проте вимоги законодавства повинні бути узгоджені з нормами міжнародного права, тому що міжнародні договори є частиною законодавства України, і їх положення мають бути втілені у конкретні норми, яким би керувалися нотаріуси, консули та інші особи, зокрема акредитовані іноземні консули в Україні (оскільки їх треба сприймати як законних представників інтересів громадян у спадкових правовідносинах).

Відповідно до Консульської конвенції [12] у консулів дійсно існує істотне обмеження щодо нерухомого майна та прав на нього, тому що вони обмежені в праві складати, реєструвати і засвідчувати такі угоди, які встановлюють або відчужують речові права на нерухоме майно, яке розміщується у державі перебування.

Звернемо увагу на важливість правового статусу спадкодавця на момент його смерті, оскільки в сучасних умовах, після смерті громадянина однієї держави його спадкоємці можуть бути громадянами іноземної держави або, навіть, декількох, тому місце відкриття спадщини та пов'язані з ним місце і повноваження посадової особи на відкриття спадкової справи повинні бути чітко прописані, однозначними і прогнозованими для спадкоємців. Отже процесуальна діяльність консула з вчинення нотаріального провадження з видачі свідоцтва про право на спадщину потребує належної регламентації дій консула на кожному етапі, стадії провадження задля забезпечення консулів від неправомірних дій та оскарження в подальшому їх дій в суді.

Змоделюємо ситуацію, наприклад громадянин України, який тимчасово проживає у Варшаві, може через консульську установу оформити довіреність на адвоката чи родича в Україні для ведення спадкової справи у державного або приватного нотаріуса за місцем відкриття спадщини. Проте якщо спадкове

майно знаходиться в Польщі, то застосовуються норми польського цивільного законодавства, зокрема положення *Kodeks cywilny RP* (Цивільного кодексу Республіки Польща) [97], а також Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 650/2012 від 4 липня 2012 року [29] щодо юрисдикції, застосовуваного права, визнання та виконання рішень у сфері спадкування та щодо запровадження Європейського свідоцтва про спадкування.

Враховуючи, що Польща є членом ЄС то вказаний Регламент ЄС має ключове значення для визначення права, що застосовується до спадкових правовідносин у державах-членах Європейського Союзу. Загальним правилом відповідно до статті 21 Регламенту № 650/2012 [29] є застосування права держави останнього звичайного місця проживання спадкодавця. Отже, якщо громадянин України постійно проживав у Польщі, то польське право, буде регулюватиме питання спадкування його майна, навіть якщо він залишався громадянином України. Тому, консул не може самостійно вести спадкову справу щодо майна, розташованого в Польщі, видавати свідоцтво про право на спадщину чи здійснювати функції, які відповідно до польського законодавства належать до компетенції польських судів (*sądy*) або нотаріусів (*notariusz*). Проведення у спадковій справі буде здійснюватися польським нотаріусом або судом за правилами польського права. Саме в такому випадку проявляються обмеження у консула, але, разом із тим, консул України може виконувати допоміжні функції, які полегшують реалізацію прав громадян України у Польщі. Зокрема, він може: посвідчити справжність підпису спадкоємця; оформити довіреність на представника у Польщі чи в Україні; засвідчити копії документів; посвідчити переклади або підписи перекладачів у межах консульської компетенції; сприяти отриманню документів з України, необхідних для спадкової справи.

З викладеного вище можна прийти до висновку, що є певна залежність від місця знаходження спадкового майна та юрисдикції, яка застосовується до конкретної спадкової справи. Якщо спадщина пов'язана з Україною, консул фактично забезпечує можливість дистанційної реалізації спадкових прав

громадян України, якщо у Польщі, то консул виконує допоміжну та посвідчувальну функцію, оскільки ключові юридичні дії здійснюються польськими компетентними органами відповідно до польського та європейського законодавства. І тут постає питання практичної ефективності консула у Польщі, його дії є повноцінними нотаріальними діями за правом України і його послуги потрібні для оформлення документів для України і такий документ має силу українського нотаріального акту, але якщо брати вимоги польського законодавства то виникає багато труднощів і дії консула обмежуються через вимоги конкретного польського органу або нотаріуса щодо: мовні відмінності, правову термінологію; іншу обов'язкову форму правочину; особливості посвідчення підпису; вимоги до свідків; вимоги до апостиля/легалізації.

Громадяни України часто стикаються з ситуаціями коли нерідко вимагають: документ оформлений правильно консулом, а орган Польщі його не приймає через відсутність перекладу *tłumacz przysięgły*, спеціальні формулювання, та окремі корпоративні реквізити та інше.

Окрему увагу слід приділити процесуальному порядку видачі консулом свідоцтва про право на спадщину. У разі смерті громадянина України консул одним з найперших отримує ці відомості а також про наявність у нього майна та вчинені посадовими особами в цій країні заходи за охорони такого майна. Згідно ст. 32 Консульської конвенції між Україною і Республікою Польща [32] йому безкоштовно передають свідоцтво про смерть, а нотаріусу таке свідоцтво мають надати спадкоємці. У ст. 34 цієї ж Конвенції «речі, що залишились після померлого громадянина України, беруться під охорону компетентними органами держави перебування, а потім передаються без спеціального розгляду консульській посадовій особі держави, яка акредитує» [12]. Консульська посадова особа має виплатити борги, які виникли у померлого під час цього перебування у державі перебування відповідно до розміру вартості переданих їй предметів. З цього положення випливає, що це рухомі речі. Згідно з статтею 1297 ЦК України, «в обов'язковому порядку має

видаватися свідоцтво про право на спадщину щодо майна та або майнових прав, які обтяжені та або нерухомого майна та іншого майна, щодо якого здійснюється державна реєстрація» [2]. Але у підпунктах 3.11.1 пункті 3.11 Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України (далі- Положення) [15] однозначно встановлено, «що на майно, що переходить за правом спадкування до спадкоємців, консулом з місцем відкриття спадщини видається свідоцтво про право на спадщину». І у підпунктах 3.11.5 пункт 3.11 Положення [15] регламентований окремий випадок, «якщо свідоцтво про право на спадщину видане на майно, яке підлягає державній реєстрації. Про це повинно бути вказано в тексті свідоцтва».

Слушно зауважують автори науково-практичного посібника «Вчинення консулом нотаріальних дій: теорія та практика», що «...варто виокремити випадки, коли консули зобов'язані видавати свідоцтва про право на спадщину від такого поняття, як звіт». Вони пояснюють це тим, що «рухоме майно, може бути малоцінним, що знецінюватиме діяльність консулів та правове значення свідоцтва про право на спадщину» [46]. Наприклад, «коли консули мають передавати конкретне майно спадкоємцям відповідно до опису речей, які були ним отримані від уповноважених посадових осіб держави перебування, або звіти про кошти, які залишилися після продажу належних спадкодавцю речей і виплати боргів, що виникли у померлого під час його перебування у державі перебування та відповідних податків». Водночас вони пропонують «що необхідно враховувати квоти, що припадають спадкоємцям від компенсації пенсії, отриманої заробітки та страхових полісів», однак в кінцевому результаті може виявитися, що спадкувати нічого. Тому, авторами запропоновано ввести поняття «свідоцтва про право на спадщину», «акт опису рухомого майна спадкодавця, що був здійснений уповноваженим посадовим особам держави перебування» та «звіт консула щодо спадкового майна» і ці терміни необхідно ввести в нотаріальну практику консулів.

Зокрема, якщо майно передане консулу згідно з актом опису, то цей акт опису і відповідне майно мають передаватися консулом спадкоємцям, у разі бажання спадкоємців отримати майно в натурі консул має лише передати їм таке майно згідно з тим самим актом опису або «за частиною 2 статті 36 Консульського статуту України [12] «консул має право продавати це майно і надіслати виручені гроші за належністю, якщо залишене майно повністю або частково складається з предметів, що можуть зіпсуватися, а так само при надмірній дорожнечі зберігання такого майна». Тому, варто робити розрахунок отриманих і витрачених коштів, щоб передати спадкоємцям.

У зазначеному аспекті при відкритті спадкової справи після смерті співробітника дипломатичної чи консульської установи консул має вживати заходів щодо охорони спадкового майна та видавати свідоцтво про право на спадщину. В даному випадку статус таких осіб пов'язаний з охоронною відомості, що складає державну або нотаріальну таємницю, що обмежує повноваження посадових осіб держави перебування та проведення заходів з охорони спадкового майна та з видачі свідоцтва про право на спадщину крім нерухомого майна, яке було придбане спадкодавцем в іноземній країні [12].

Звернемо увагу на актуальну проблематику строків та фактичної доступності консульських послуг для громадян України за кордоном. Для Польщі це є актуально через велику кількість українських громадян, особливо коли вони потребують термінового оформлення документів. Через тривалі строки очікування запису на консульський прийом, а також складності отримання термінових нотаріальних послуг, громадяни ризикують пропустити строки оформлення спадщини відповідно до статті 1270 ЦК кодексу України [2]. У випадку неможливості своєчасного оформлення заяви про прийняття спадщини через консульську установу виникає ризик пропуску встановленого законом строку, що, у свою чергу, може призвести до необхідності його поновлення у судовому порядку.

Тобто, організаційні проблеми спричиняють негативні правові наслідки для громадян України. Затримка в оформленні довіреностей може

ускладнювати можливість оперативного представництва інтересів громадян України в органах державної влади, судах, банківських установах та у нотаріальних процедурах на території України. Через неможливість приїхати до України громадяни часто позбавлені права реалізації своїх цивільних прав, а єдиним механізмом для їх реалізації виступає вчасно отримана довіреність.

Для цілей цього дослідження окремої уваги потребує й проблема територіальної доступності консульських установ. Консульські округи в Польщі охоплюють значну кількість громадян України, в той час як кількість консульських працівників та технічні можливості установ залишаються обмеженими. Тому, існує нагальна проблема і необхідність в розширенні електронних сервісів та доступів до консульських нотаріальних послуг через процедури цифровізації.

Існує проблема доказової сили окремих консульських актів. Наприклад, Українська компанія має переказний вексель на польського контрагента. У день платежу контрагент у Польщі не сплачує суму. Тоді український консул у Польщі може: вчинити протест у неплатежі, щоб українська компанія могла далі стягувати кошти з індосантів, трасанта чи поручителів.

Україна фактично використовує модель Уніфікованого вексельного закону, який визначає: коли потрібен протест, строки, форму, наслідки, випадки, коли протест можна не робити. Проте, коли протест зроблено в Польщі, консулу необхідно врахувати: правила пред'явлення векселя у Польщі; строки за польським вексельним правом; місце платежу; правила вручення вимоги платнику. У випадку, якщо польський боржник не сплатив вексель, а протест не зроблено вчасно: український кредитор може втратити право вимагати суму з особи, яка передала вексель за індосаментом.

Розглянемо до прикладу протест векселя, ще одну нотаріальну дію, що вчиняє консул, яка полягає в тому, що консул повинен врахувати польські правила визначення місця платежу, строків пред'явлення та допустимих способів вручення вимоги платнику. Ця нотаріальна дія, яку вчиняє консул України в Республіці Польща, є спеціальною нотаріальною дією, спрямованою

на офіційне засвідчення факту відмови платника від акцепту або оплати векселя, якщо такий вексель підлягає виконанню на території Польщі або боржник перебуває в Польщі. Правове регулювання даного виду нотаріальної дії здійснюється відповідно до Закону України «Про нотаріат» ст.38 [7], а також Консульського статуту ст. 44 [12], яка прямо відносить протест векселів до компетенції консула. Однак важливо відмітити, що під час вчинення цієї дії в Польщі консул зобов'язаний враховувати не лише вимоги українського законодавства, а й норми Віденської конвенції [19], зокрема обов'язок поважати законодавство держави перебування, а також положень польського *Prawoekslowe z dnia 28 kwietnia 1936 r.* [99], що спирається на Женевську вексельну конвенцію 1930 року [33].

Юридичне значення консульського протесту полягає у збереженні за векселедержателем права регресної вимоги до трасанта, індосантів, авалістів та інших зобов'язаних осіб, що робить цю нотаріальну дію важливим інструментом захисту майнових інтересів українських громадян та суб'єктів господарювання у транскордонних правовідносинах. З правової точки зору, консул не просто засвідчує сам факт відмови, а створює процесуальну основу для подальшого стягнення боргу як в Україні так і за кодоном. Однак зауважимо, що використання такого консульського акту в українському нотаріальному провадженні зараховується як належний нотаріальний документ, а у разі подання до польського суду, нотаріуса чи банку, то потрібен переклад присяжним перекладачем польською мовою або, навіть, як у польського *notariusz*. Отже, вчинений консулом України в РП протест векселя поєднує в собі різні юридично значущі ознаки нотаріальної діяльності (створення доказового процесуального акту, нотаріальної дії та інструмент міжнародного комерційного обігу), яка забезпечується узгодженістю норм українського, міжнародного, польського вексельного права.

Підставою для відкриття нотаріального провадження з посвідчення консулом факту, що фізична особа є живою є загальним правилом і вимагає особистого звернення заявника до консула з усною заявою. Саме свідоцтво

про те, що фізична особа, громадянин, пункт 8, частина 1 статті 38 Закону, «є живою, становить належний доказ наведеного факту». А також як доказ у разі звернення до суду про скасування судового рішення у разі появи особи, яка була визнана безвісно відсутньою або оголошена померлою.

«В адвокатській практиці авторів мав місце випадок, коли спадщина була відкрита в Україні, а спадкоємиця особа похилого віку 76 років проживала в Польщі. Вона уповноважила громадянку України на представництво її інтересів на підставі довіреності. Оскільки справа про спадкування тривалий час розглядалася судом, суд вимагав від представника спадкоємиці, щоб вона доставила довірительку до суду для її особистої участі у справі та щоб підтвердити факт про те, що вона є живою. Спадкоємиця запросила нотаріуса за місцем свого проживання, і той посвідчив факт, що вона жива. Такий факт також може посвідчити консул» [45]. Факт вчинення нотаріальної дії щодо підтвердження, що фізична особа є живою засвідчується свідоцтвом (див додаток 42 до Положення).

На особливу увагу заслуговує правовий аналіз такої консульської нотаріальної дії як морський протест. Так, Консульські конвенції між Україною і Республікою Польща конвенцією ратифікована постановою Верховної Ради №3380-III від 14.07.1993 [32], але в ній нічого не сказано про морські протести, хоча обидві держави є морськими. Визначено лише у пункті 7 статті 29 «про можливість консульської посадової особи здійснювати інші дії, що належать до функцій консульської посадової особи, у випадках, коли вони не суперечать законам держави перебування». Тому, спостерігається неоднозначність у визначенні нотаріальних дій, хоча мають бути визначенні застереження щодо дій, які консул не може вчиняти оскільки морські протести можуть подавати і уповноваженні посадові особи країни перебування консула. Важливість питання оформлення консулом морського протесту є безспірно вагомою, оскільки він має слугувати доказом подій капітана і його команди та необхідність визначення однозначної форми і змісту акта про морський протест. Необхідно звернути увагу, що до виконання функцій

нотаріуса мають бути допущені тільки ті консули, що пройшли спеціальної підготовки щодо знань права РП, а також міжнародного права. Повинні бути прописані конкретні вимоги до вчинення нотаріальних проваджень консулами.

3.3 Пропозиції щодо вдосконалення законодавства України у сфері виконання нотаріальної функції консулом

Трансформаційні процеси в міжнародній діяльності зумовлюють появу нових обставин для консульського захисту та колізії у сучасній практиці здійснення нотаріальних проваджень у консульських установах та необхідність удосконалення національного законодавства.

У дослідженні вище вже зазначалося про проблематику перекладу документів консулом, який засвідчує його правильність перекладу з однієї мови на іншу, що відповідно вимагає знання мови приймаючої країни. Водночас, відсутнє таке положення, яким би врегульовувалося питання підтвердження знання консулом іноземних мов, його кваліфікаційний рівень. У Положенні [15] зазначено, якщо консул не знає відповідних мов (однієї з них), переклад документа може бути зроблено перекладачем, справжність підпису якого засвідчує консул у порядку, установленому. Вважаємо для вдосконалення законодавства України щодо виконання консулом нотаріальної функції та підвищення ефективності та якості вчинення нотаріальних дій доцільно запровадити вимоги до рівня володіння іноземною мовою, підтвердження якої буде здійснюватися шляхом успішного проходження кваліфікаційного оцінювання консула, або при наявності міжнародного мовного сертифікату.

Відсутність на офіційному рівні інформації щодо набуття дієздатності фізичними особами в різних країнах, а також повноваження українських консулів з урахуванням допустимих меж їх діяльності. Наприклад, у випадку вжиття заходів до охорони спадкового майна в країні перебування. Досі ця

проблематика не знайшла місця в наукових дослідженнях вчених, які б спромоглися зробити таку титанічну працю з перекладом з різних мов на українську, проте не можна така інформація має бути з офіційних джерел.

На думку Кузьменко О., Чорної В., Лютікова П. [58] необхідним в на нормативному рівні врегулювати діяльність консула і «запровадити систему контролю якості вчинення нотаріальних дій консульськими установами України. Така система має передбачати зворотний зв'язок із отримувачами послуг, регулярний моніторинг якості їх надання та аналіз статистичних даних щодо вчинення нотаріальних дій. Автори пропонують з метою вдосконалення контролю якості доцільно: запровадити стандарти якості виконання нотаріальних дій із визначенням критеріїв оцінювання відповідно до найкращих європейських практик, зокрема через аналіз відгуків, рівня задоволеності клієнтів та дотримання встановлених стандартів; розробити систему моніторингу та звітування щодо якості виконання нотаріальних дій, яка включатиме збір та аналіз результатів оцінювання; впровадити систему опитування осіб, які скористалися консульськими послугами, для подальшого вдосконалення їх якості. Для консулів організовувати регулярні тренінги (раз на 2 роки) з питань дотримання стандартів якості, а також проводити щорічний аудит консульських послуг нотаріального характеру. У разі порушення правил і порядку надання консульських послуг встановити відповідальність» [58].

Під час дослідження консульських зносин при здійсненні нотаріальної функції консулом виявлено проблемний аспект щодо стало встановлення дієздатності особи та перевірка відсутності обставин, що можуть впливати на її вільне волевиявлення. На відміну від нотаріуса в Україні, консул часто здійснює нотаріальні дії в умовах обмеженого доступу до державних інформаційних ресурсів та без можливості оперативно отримати інформацію щодо психічного стану особи, наявності судових рішень про обмеження чи позбавлення цивільної дієздатності.

Це створює ризики вчинення нотаріальних дій за участю осіб, які не повною мірою усвідомлюють значення своїх дій або перебувають під

психологічним тиском. Також додаткові труднощі виникають у випадках, коли громадяни зверталися щодо оформлення довіреностей або заяв дистанційно чи після попереднього електронного запису, а сам процес підготовки документів фактично відбувався через електронні засоби комунікації. Чинне законодавство України переважно орієнтоване на особисту присутність особи під час учинення нотаріальної дії, що не завжди відповідає сучасним умовам масового перебування громадян за кордоном, а тому потребують розвитку електронних механізмів взаємодії та впровадження елементів дистанційного нотаріального провадження.

Практика свідчить про наявні прогалини в урегулюванні консульської діяльності з учинення морських протестів. Діюче Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України [15]. У Додатку №55 цього Положення надано один зразок акта про морський протест, з чого слідує, що він є універсальним. Проте, на практиці діяльність консула щодо вчинення морського протесту здійснюється в різних країнах і потребує доповнення: «1) точний опис обставин, за яких сталася пригода; 2) дані про пошкодження машин та судна; 3) дані про пошкодження обслуговування або загибель вантажу; 4) дані про перевантаження та переміщення вантажу; 5) відомості про проведення на судні виправлення, якщо до моменту заяви про морський протест такі виправлення були зроблені» [15]. Під час врегулювання спорів щодо подій на морі, філіпінський правовий документ від 1990 року встановлює та врегульовує традиційний засіб доказування це складання морського протесту для забезпечення компетентностей та деталізації у полегшенні адміністративного розслідування. Для того, щоб сторона, зацікавлена в компенсації понесених збитків, могла зажадати від інших учасників морського підприємства участі в розподілі збитків, пов'язаних із загальною аварією, вона має бути документально підтверджена.

Так, відповідно до п.1 Віденської конвенції [19] «консул наділений повноваженнями по наданню допомоги суднам та літакам, їхньому екіпажу

прийняттю заяв щодо плавання суден, огляду і оформленню судових документів та, без збитку для прав влади держави перебування, розслідуванню будь-яких подій, що мали місце у дорозі, та вирішенню усякого спору між капітаном, командним складом та матросами, оскільки це передбачається законами та правилами акредитуючої держави». Погоджуємося з слушним зауваженням Фурси Є.Є. [84], що використане слово «розслідування» наштовхує на думку про слідчі дії, які консул вчиняє під час проведення розслідування на судні, і відповідно наділяється статусом слідчого з його комплексом прав і обов'язків. Проте акт про морський протест є спеціальним способом забезпечення доказу, який притаманний саме нотаріату, а не вчиняється за аналогією згідно з цивільним процесуальним законодавством і це не є доручення суду, а вчиняється він за заявою капітана судна [84].

Практика реалізації консульської нотаріальної функції виявила низку проблем нормативного та організаційного характеру, зокрема постає необхідність: цифровізації процедур, зменшення навантаження на консульські установи, впровадження електронної черги та дистанційної комунікації,

Привертає увагу Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією РФ» від 03.04.2022 р. № 187 [35], яка встановлює правові підстави для зупинення нотаріальних дій із особами, які підпадають під санкції або пов'язані з агресором, що є важливим елементом системи національної безпеки. У зв'язку з чинними обмеженнями на вчинення нотаріальних дій і ризиками для національної безпеки у разі участі підсанкційних осіб, доцільно нормативно закріпити обов'язок консула перед вчиненням нотаріальних дій здійснювати перевірку осіб за санкційними та спеціальними державними реєстрами. Створити Єдиний інформаційний реєстр осіб, пов'язаних з державою-агресором з правом користуватися консулам та правоохоронним органам передбачити посилення відповідальності за такі порушення встановлених обмежень. Що до вчинення нотаріальних дій на користь підсанкційних осіб. Також пропонується

законодавчо врегулювати створення реєстру громадян РФ (у тому числі з посвідкою на проживання в Україні), які виступають довірителями або довіреними особами, для забезпечення оперативного доступу правоохоронних органів до відповідної інформації.

Вважаємо за необхідне акцентувати увагу на важливому практичному значенні для визначення меж повноважень та відповідальності в діяльності консула щодо вчиненні нотаріальних дій правової позиції, що викладена в Постанові Касаційного цивільного суду Верховного суду від 06.02.2020 р. у справі № 161/18810/17 [40] щодо засвідчення справжності підпису на документах. Зі справи слідує, що позивач оскаржував нотаріальну дію, вчинену віце-консулом Посольства України в Португалії, стверджуючи, що консул фактично посвідчив договір про відчуження нерухомого майна, а мав право лише засвідчити справжність підписів на заяві. В правовій позиції Верховного Суду встановлено, що консул не посвідчував правочин, а вчинив нотаріальну дію із засвідчення справжності підписів. Зміст документа та викладені у документі обставини консул не посвідчував і не перевіряв, а підтвердив лише факт підписання документа в його присутності конкретними особами. З цього слідує, що засвідчення справжності підпису не означає посвідчення договору чи підтвердження юридичних фактів, що викладені в документі. Тому, правова позиція є гарантією захисту консулів від безпідставних позовів щодо недійсності документів. Отже, доцільно на законодавчому рівні конкретизувати різницю між посвідченням правочину і засвідченням справжності підпису та закріпити межі відповідальності консула.

З метою уніфікації нотаріальних формулювань пропонуємо у Закон України «Про нотаріат» та Консульський статут України доцільно внести норму про те, що «консул посвідчує виключно справжність підпису особи». При цьому під час засвідчення справжності підпису консул не підтверджує зміст документа, не перевіряє достовірність викладених у ньому фактів та не встановлює правомірність правочину. МЗС України вважаємо за необхідне

має створити методичні рекомендації щодо порядку засвідчення підписів, меж перевірки документів та дій консула у разі сумнівності документа чи поведінки особи. В умовах цифровізації можна запровадити процедуру відеофіксації засвідчення підпису та електронну реєстрацію нотаріальних дій.

Висновки до розділу 3

З метою вдосконалення законодавства України щодо виконання консулом нотаріальної функції та підвищення ефективності та якості вчинення нотаріальних дій доцільно запровадити вимоги до рівня володіння іноземною мовою, підтвердження якої буде здійснюватися шляхом успішного проходження кваліфікаційного оцінювання консула, або при наявності міжнародного мовного сертифікату. Практика реалізації консульської нотаріальної функції потребує вирішення ряду проблем нормативного та організаційного характеру, зокрема необхідність: цифровізації процедур, зменшення навантаження на консульські установи, впровадження електронної черги та дистанційної комунікації.

У зв'язку з чинними обмеженнями на вчинення нотаріальних дій і ризиками для національної безпеки у разі участі підсанкційних осіб, доцільно нормативно закріпити обов'язок консула перед вчиненням нотаріальних дій здійснювати перевірку осіб за санкційними та спеціальними державними реєстрами. Створити Єдиний інформаційний реєстр осіб, пов'язаних з державою-агресором з правом користуватися консулам та правоохоронним органам передбачити посилення відповідальності за такі порушення встановлених обмежень Також пропонується законодавчо врегулювати створення реєстру громадян РФ, які виступають довірцями або довіреними особами, для забезпечення оперативного доступу правоохоронних органів до відповідної інформації.

ВИСНОВКИ

Сучасні міжнародні відносини, що складаються в умовах глобалізації та під впливом викликів воєнного часу, масової міграції, цифровізації, зумовлюють необхідність модернізації системи нормативно-правового регулювання консульських нотаріальних дій.

Трансформація міжнародного приватного права змушує звернути увагу на актуальність проблематики особливостей здійснення нотаріальної функції консулом та на удосконалення нормативно-правового регулювання правового статусу, компетенції консула та його процедурної діяльності. Здійснене дослідження дозволяє висувати про необхідність комплексного переосмислення правової природи консульського нотаріату через наявні особливості у нотаріальних діях консула, серед яких:

1. Під час дослідження встановлено, що консул не є самостійним суб'єктом міжнародного права, а має спеціальний міжнародно-правовий статус органу з обмеженими представницькими повноваженнями та функціональними привілеями та імунітетами. Такі обмеження передбачені в ст. 55 Віденської конвенції і стосуються заборони займатися політичною діяльністю, втручатися у внутрішні справи держави перебування та ігнорувати закони держави перебування. Констатуємо, що відповідно до норм міжнародного права та у політичному сенсі консул не є представником держави, а виступає як адміністративно-правова особа.

Виявлено, що теоретико-правові основи статусу визначають його функціонал, привілеї, обов'язки та обмеження, які врегульовуються нормами міжнародного права та національного законодавства з метою забезпечення ефективної дипломатичної роботи та уникнення зловживань. Доведено, що правовий статус консула являє собою комплексну систему, що включає захист інтересів його держави та повагу до суверенітету країни перебування, а також охорону безспірних прав та інтересів українських громадян, які перебувають за кордоном та потребують надання правової допомоги консулом.

2. Досліджено, що статус консула визначається не тільки його класом, а й категорією: 1) штатні консули, які є державними службовцями, громадянами держави, що направляє; 2) почесні (нештатні) консули можуть бути громадяни держави перебування та займатися підприємницькою діяльністю.

Простежено, що норми ЗУ «Про державну службу» забороняють консулу допускати вчинків несумісних зі статусом державного службовця, а також зобов'язують виявляти високий рівень культури, професіоналізм, витримку і тактовність, повагу до громадян, керівництва, державних службовців та дбайливо ставитися до державного майна та публічних ресурсів.

Зазначено важливість ролі консула в приватноправових відносинах під час здійснення нотаріальної функції, як правового посередника між різними правопорядками для забезпечення юридичної визначеності та стабільності цивільного обороту. Так, пункт f статті 5 Віденської конвенції про консульські зносини визначає «виконання обов'язків нотаріуса, реєстратора актів цивільного стану та інших подібних обов'язків, а також виконання деяких функцій адміністративного характеру, при умові що нічого не заперечує законам та правилам держави перебування». Нотаріальна діяльність консула має комплексний та міжнародно-приватний характер, поєднуючи застосування українського права, іноземного законодавства та пріоритет міжнародних договорів.

3. Проаналізовано нормативно-правову базу, що визначає статус консула у та регулює його нотаріальну діяльність, серед них: Конституція України, законами України, актами Президента України, КМУ, Мін'юста України, МЗС України та іншими нормативно-правові акти. Національне законодавство можна поділити на дві підгрупи: 1) Законодавчі акти вищої сили: Конституція України, Закон України «Про дипломатичну службу», Закон України «Про нотаріат», Закон України «Про державну службу»; 2) Спеціальні підзаконні акти: Консульський статут України, Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій консульськими посадовими особами України, Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та

консульських установах України, Інструкція про порядок консульської легалізації офіційних документів в Україні і за кордоном та ін.

4. Консульські функції виконують особи, які є дипломатичними службовцями і займають дипломатичної посади, а консульська служба є складовою частиною дипломатичної служби і на неї розповсюджуються усі правила про проходження дипломатичної служби. Виявлено, що вагомим нормативно-правовим документом стала Віденська конвенція про консульські зносини 1963 року, яка розмежувала дипломатичні (політичні) та консульські (адміністративно-захисні) функції, а також надала консулам можливість стабільно працювати, навіть під час політичних катаклізмів, встановивши стандарти недоторканності консульських архівів та приміщень.

5. Нотаріальна діяльність консула має комплексний та міжнародно-приватний характер, поєднуючи застосування українського права, іноземного законодавства та пріоритет міжнародних договорів. Правове регулювання та практика вчинення нотаріальних функцій має «подвійну» або «потрійну» правову природу, що зумовлена регулюванням норм внутрішнього права України, міжнародного права та законодавства держави перебування. Основна проблема полягає в тому, що консул вчиняє нотаріальні дії: за Законом України «Про нотаріат», за Консульським статутом України з урахуванням ст. 55 Віденської конвенції про консульські зносини 1963 року, а також має враховувати необхідність поважати право держави перебування. Це породжує проблемні питання щодо пріоритету правозастосування. Тому, на сьогодні, актуальним питанням є оновлення моделі консульського нотаріату та гармонізація з європейськими стандартами, оскільки частина норм Консульського статуту України 1994 року вже не повністю відповідає: цифровим сервісам, електронним реєстрам, міграційним процесам, праву ЄС, сучасним корпоративним операціям, міжнародному банківському комплаєнсу, та викликам воєнного стану.

6. Теоретично обґрунтовано, що консульський нотаріат розглядається як класична державна нотаріальна модель, законодавче регулювання діяльності

занадто процесуально формалізовано та застаріле та має територіальну прив'язаність до консульської установи, через що не достатньо врегульовує механізми дистанційної комунікації, електронного запису, попередньої перевірки документів та електронного посвідчення окремих юридичних фактів. потребам мобільності громадян та цифровим правовідносинам і європейським стандартам доступу до нотаріальних послуг. Українська модель консульського нотаріату починає перші кроки формування цифрових правовідносин з європейськими стандартами. Однак, наразі більшість процесів залишається в паперовому документообігу, з вимогою особистої присутності громадян на прийомі, який обмежений часовими рамками.

7. В роботі наведена класифікація проваджень за різними ознаками, що вчиняються консулом, така упорядкованість дозволяє полегшити їх аналіз. Класифікація має теоретичне і практичне значення, оскільки групуючи нотаріальні провадження за певними ознаками можна вивчити матеріальну і процесуальну природу, яка дає можливість говорити про розвиток науки, теорії нотаріального процесу та законодавства про нотаріат.

8. Досліджено теоретичні положення особливостей вчинення нотаріальних дій українськими консулами у Польщі, яке пов'язано з великою кількістю мігрантів та особливостями практичного застосування законодавства. Зіставляючи дії нотаріуса в Україні та консула, визначено, що дії консула за межами території власної держави, реалізуються в умовах подвійного правового режиму, що і зумовлює певну особливість.

Оцінено та визначено, що особливістю нотаріального оформлення документів консулом в Польщі є двомовний формату (україномовний та польськомовний), а також вид нотаріального правочину та суб'єкт його посвідчення. Проаналізовано та порівняно права польських нотаурісів та консулів щодо видачі свідоцтво про право на спадщину, яке залишилося після смерті іноземця. Виявлено істотну залежність від місця смерті та місця відкриття спадкової справи. Консул не може самостійно вести спадкову справу щодо майна, розташованого в Польщі, видавати свідоцтво про право на

спадщину чи здійснювати функції, які відповідно до польського законодавства належать до компетенції польських судів (sądy) або нотаріусів (notariusz). Проведення у спадковій справі буде здійснюватися польським нотаріусом або судом за правилами польського права. Таке обмеження у консула в порівнянні з польським нотаріусом є, але разом із тим, консул України може виконувати допоміжні функції, які полегшують реалізацію прав громадян України у Польщі. Наразі юрисдикційна взаємодія з електронними документами та здійснення дистанційних правочинів потребує унормування та уніфікацію більшості нотаріальних документів для визнання та легалізація консульських нотаріальних актів різних держав.

9. Запропоновано у Закон України «Про нотаріат» та консульський статут України доцільно внести норму про те, що «консул посвідчує виключно справжність підпису особи». МЗС України необхідно створити методичні рекомендації щодо порядку засвідчення підписів, меж перевірки документів та дій консула у разі сумнівності документа чи поведінки особи та запровадити процедуру відеофіксації засвідчення підпису та електронну реєстрацію нотаріальних дій. Доведено необхідність створення Єдиного інформаційного реєстру осіб, пов'язаних з державою-агресором з правом користуватися консулам та правоохоронним органам, а також передбачити посилення відповідальності за такі порушення встановлених обмежень, а також реєстру громадян РФ (у тому числі з посвідкою на проживання в Україні), які виступають довірцями або довіреними особами, для забезпечення оперативного доступу правоохоронних органів до відповідної інформації.

Отже, результати комплексного дослідження щодо правового статусу консула при вчиненні нотаріальної функції дозволили уточнити особливості правового статусу консула, як суб'єкта, що здійснює нотаріальну діяльність. Науково обґрунтовані висновки дозволять підвищити ефективність та правову визначеність консульської практики у сфері нотаріату у навчальному процесі при вивченні дисциплін міжнародного напрямку та законодавчого врегулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 року //Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII № 3425-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
4. Про дипломатичну службу : Закон України від 07 червня 2018 р. № 2449-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19#Text>
5. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
6. Про міжнародне приватне право: Закон України від URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
7. Про нотаріат: Закон України від 02.09 1993 р. № 3425-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
8. Про санкції URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text>
9. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 1 липня 2010 р. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>
10. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 164. https://zakononline.com.ua/documents/show/504143_781695
11. Інструкції про порядок справляння сум консульського збору, за вчинення консульських дій, обліку сум консульських надходжень та проведення звірок фактичних консульських надходжень в закордонних дипломатичних установах України від 23.04.2018 р. №182. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0611-18#Text>
12. Консульський статут України. Указ Президента України від 2 квітня 1994 року N 127/94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/94#Text>

13. Положенні про закордонні дипломатичні установи України. Указ Президента України від 15.03:2021 № 99/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99/2021/card2>

14. Положення про консульський збір України та Інструкції про порядок стягнення сум консульського збору. Наказ Міністерства закордонних справ України від 23 квітня 2018 № 182 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0610-18#Text>

15. Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України : Наказ Міністерства юстиції України, Міністерства закордонних справ України від 27 грудня 2004 р. № 142/5/310. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1649-04#Text>

16. Положення про інформаційно-комунікаційну систему «е-Консул»: постанова Кабінету Міністрів України від 16 серпня 2024 р. № 945. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/945-2024-%D0%BF#Text>

17. Про затвердження Інструкції про порядок консульської легалізації офіційних документів в Україні і за кордоном: Наказ Міністерства закордонних справ України від 04 червня 2002 № 113. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0535-02#Text>

18. Про затвердження Положення про консульський збір України та Інструкції про порядок справляння сум консульського збору за вчинення консульських дій, обліку сум консульських надходжень та проведення звірок фактичних консульських надходжень в закордонних дипломатичних установах України: Наказ Міністерства Закордонних справ України від 23.04.2018 р. №182 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0610-18#Text>

19. Віденська Конвенція про консульські зносини від 24 квітня 1963 р. URL: https://zakononline.ua/documents/show/140489_140489#google_vignette

20. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах, від 24 травня 1993 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_174#Text

21. Європейська конвенція про інформацію щодо іноземного законодавства. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_112#Text
22. Конвенція, що передбачає єдиний закон про форму міжнародного заповіту URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU73026>
23. Конвенція про запровадження системи реєстрації заповітів від 16 трав. 1972 р., Базель. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_678
24. Конвенція, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_082#Text
25. Консульская конвенция между Союзом Советских Социалистических Республик и Греческой Республикой, 6 сентября 1978 года (Протокол к Конвенции, являющийся ее неотъемлемой частью, см. (300_017) URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/300_016/conv
26. Консульский договор между Союзом Советских Социалистических Республик и Федеративной Республикой Германией. URL: http://zakon4.rada.gou.ua/laws/shou/276_100tml
27. Гаазька конвенція, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів, від 5 жовтня 1961 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_082#Text
28. Європейський кодекс нотаріальної етики. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU95646_
29. Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 650/2012 від 4 липня 2012 року про юрисдикцію, застосовне право, визнання та виконання рішень, прийняття та виконання автентичних документів у справах спадкування та про створення Європейського свідоцтва про право на спадщину. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2012/650/2012-07-05>
30. Конвенція про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі. Женева. 07 червня 1930 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_007#Text

31. Консульська Конвенція між Україною і Республікою Болгарія (Конвенцію ратифіковано Законом України №286-XIV від 01 грудня 1998 року) URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=100_010

32. Консульська конвенція між Україною і Республікою Польщею (Конвенцію ратифіковано Постановою Верховної Ради України №3380-XII від 14 липня 1993 року) URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=616_008&new=1

33. Консульська конвенція між Україною та Італійською Республікою (Конвенцію ратифіковано Законом України №2315-IV від 12 січня 2005 року). URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=380_030&new=1

34. Про затвердження Типової угоди про консульські функції, виконання яких доручається нештатним (почесним) консулам України, та про обов'язки нештатних (почесних) консулів України»: Постанова Кабінету Міністрів від 21 грудня 2011 р. № 1331 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1331-2011-%D0%BF#Text>

35. Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією РФ від 03.04.2022 р. Постанова Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-2022-%D0%BF#Text>

36. Порядок казначейського обслуговування доходів та інших надходжень державного бюджету, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 29 січня 2013 року № 43, зареєстрованого в Мін'юстом України 19 лютого 2013 року за № 291/22823. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0291-13#Text>

37. Конвенція, якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі, від 07.06.1930 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_009#Text

38. Посольство України в РП. Двостороннє співробітництво. URL: <https://poland.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/233-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-polyshheju>.

39. Посольство України в РП. Контакти. URL: <https://poland.mfa.gov.ua/kontakti>
40. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду про засвідчення консулом підпису. Від 06.02.2020. Справа №161/18810/17 провадження №61-37339св18. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=75099455&red=100003f1c377f37369afc91befa5ae33d638e6&d=5>
41. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2012. Вип. 108 (частина 1). С. 231–242.
42. Бурич М. Українці в Польщі. Тимчасовий повірений розказав про великий успіх та низку проблем. 27 лютого, 2026, Главком. URL: <https://glavcom.ua/country/politics/ukrajintsi-v-polshchi-timchasovij-povirenij-rozkazav-pro-velikij-uspikh-ta-nizku-problem-1104793.html>
43. Буткевич В.Т., Мицик В.В., Задорожний О.В. Міжнародне право: основи теорії. К.: Либідь, 2002. 608 с.
44. Войціховський А. В. Міжнародне право : підручник / А. В. Войціховський ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 544 с.
45. Вчинення консулом нотаріальних дій: теорія та практика: наково-практичний посібник (з практикумом)/ С.Я. Фурса, Є.І.Фурса, Є.Є. Фурса, М.М. Дякович, М.М. Мальський; за заг. ред. докторки юридичних наук, професорки, заслуженої юристки України Фурси С.Я. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 934 с.
46. Гріненко О. О. Особливості правового статусу консула при виконанні нотаріальної функції: міжнародно-правовий аспект [Текст]: дис... канд. юрид. наук: 12.00.11; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2005. 208 с.
47. Гріненко О.О. Нові критерії класифікації нотаріальних проваджень // В кн. Правовий статус консула при виконанні нотаріальної функції. К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2005. С.84.

48. Дейнеко Д.О. Вчинення нотаріальних дій у закордонних дипломатичних установах України під час воєнного стану *Forum Prava*, 2025. 82(2). 43–53 https://forumprava.pp.ua/files/043-053-2025-2-FP-Deineko_8.pdf
49. Денисяк Н. М. Консул як суб'єкт нотаріальних правовідносин / Н. М. Денисяк // *Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.)* / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 3. С. 414-417.
50. Діденко Л. В. Нотаріальний процес як один із видів юридичного процесу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Вип. 79. С. 187–191. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1>
51. Добровольський В.О. Міжнародні морські торгівельні перевезення: науковий аналіз історії їх правового регулювання та необхідність його уніфікації нині. *Часопис Київського університету права*. 2021. №1 С.201-207
52. Долинська М. Консульські установи як учасники українського нотаріального процесу URL: <file:///C:/Users/admin/Downloads/konsulski-ustanovi-yak-uchasniki-ukrayinskogo-notarialnogo-protsesu.pdf>
53. «Е-Консул»: автоматизований нотаріат запрацював у всіх 120 дипустановах України за кордоном. *ВСВІТІ*. 22.08.2025 р. URL: https://vsviti.com.ua/news/170647?utm_source=chatgpt.com
54. Кізлова О. С. Використання дефініції «договірні зобов'язання» у сучасному законодавстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. Вип. 6-1(2). С. 30 – 33.
55. Конспект лекцій з дисципліни «Дипломатична та консульська служба» / Укл. Латишева В. В., Чістякова І. М., Бабіна В. О. Одеса: ОНПУ, 2020. 76 с. URL: <http://surl.lu/osxlle>
56. Коротюк О. В. Науково-практичний коментар Закону України «Про нотаріат». Харків: Право, 2012. 648 с.
57. Кравченко Н. П. Нотаріальна діяльність дипломатичних представництв України в контексті адаптації національного законодавства до права ЄС.

Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2012. Вип. 108 (частина 1). С. 231–242.

58. Кузьменко О., Чорна В., Лютіков П. Особливості нормативно-правового регулювання нотаріальної діяльності консульських установ. Актуальні проблеми правознавства. 1 (33)/2023 URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/admin,+1-2023-88-94.pdf>

59. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Дипломатична та консульська служба : навч. посіб. Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. 178 с.

60. Матвієнко В. М. Екзекватура // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. К: Знання України, 2004. Т.1 375с.

61. Матвієнко В.М. Консульський патент // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. /Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. К: Знання України, 2004 Т.1 760 с.

62. Міжнародне публічне право: основи теорії : навчально-методичний посібник / Х. Н. Бехруз, С. С. Андрейченко, М. В. Грушко та ін. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. 252 с.

63. Нотаріальний процес. Інтерактивний курс з практикумом). Підручник. // За заг. ред.д.ю.н., професора, заслуженого юриста України Фурси С.Я. К., Алерта, 2021. С.400.

64. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/u192fb718-72f1-4410-80c1-1d5cd4bad246/page>

65. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/konsulski-pitannya/konsulske-obslugovuvannya-gromadyan-ukrayini>

66. Пастух І. Д. Організаційно-процедурні засади здійснення дистанційної нотаріальної діяльності: зарубіжний досвід. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 5.http://lsej.org.ua/5_2023/59.pdf

67. Пуртова А. Реалізація консульських функцій як інструмент захисту прав і свобод людини і громадянина. *Visegrad journal of human rights*. 2021. № 6. С. 136–140 (Словацька Республіка). URL: <https://journal-vjhr.sk/wpcontent/uploads/2022/02/>
68. Пуртова А. А. Адміністративно-правове регулювання консульської діяльності в Україні : дис. ... д-ра філософ. : 081 / Пуртова Анна Анатоліївна ; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». Київ, 2022. 216 с. URL: <https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/38668>
69. Репецький В. М. Дипломатичне і консульське право : підручник / В. М. Репецький ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Факультет міжнародних відносин. 2-е вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2006. 372 с.
70. Репецький В.М. Дипломатичне і консульське право. Львів.: ВАТ Бібльос, 2002. 352 с.
71. Репецький В.М. Міжнародне приватне право. Київ: Знання, 2010. 431 с.
72. Рокицька В. Скільки платитимуть українці за документи у Польщі: нові тарифи консульств 2026. URL: <https://surli.cc/kmzunh>
73. Тимченко Л.Д., Кононенко В. П. Міжнародне право: підручник. Київ: Знання, 2012, 613 с.
74. Фурса Є. Нотаріальні провадження, вчинювані консулом: нові критерії їх класифікації. *Юридичний науковий електронний журнал*. №5, 2022 URL: http://lsej.org.ua/5_2022/57.pdf
75. Фурса Є.Є. Вжиття консулом заходів щодо охорони спадкового майна: теоретичні, законодавчі та практичні аспекти. *Часопис Київського університету права*. 2013. №4. С.219-222.
76. Фурса Є.Є. Вчинення консулом нотаріального провадження з вжиття заходів щодо охорони спадкового майна. В кн. Фурса Є.Є., Козяр-Скок Л.В.. Окремі питання спадкування з іноземним елементом: консул, нотаріус, суд: монографія. Київ: Алерта, 2017. С.154-156

77. Фурса Є.Є. Вчинення консулом нотаріального провадження з прийняття в депозит грошових коштів та цінних паперів: актуальні питання теорії і практики. *Правова позиція*. 2022. № 1(34). С. 56-61

78. Фурса Є.Є. Діджиталізації та її вплив на нові види документів, які підтверджують особу, яка звертається до консула за вчиненням нотаріальних дій: необхідність внесення змін до законодавства. Scientific collection «Interconf» № 115. С. 177-182

79. Фурса Є. Є. Визначення консулом обсягу цивільної дієздатності українських та іноземних фізичних та юридичних осіб при вчиненні нотаріальних дій: актуальні питання законодавства та практики. *Юридичний вісник*, 2022, №2. URL: https://yurvisnyk.in.ua/v2_2022/11.pdf

80. Фурса Є.Є. Здійснення консулом функції захисту прав та інтересів юридичних осіб-суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в державі перебування. *Часопис Київського університету права*. 2016. №3. С.404-408.

81. Фурса Є.Є. Нотаріальне провадження із засвідчення справжності підпису на документах у практиці консула: актуальні питання. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». Випуск No 01, 2026, частина 1. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/352656/339358>

82. Фурса Є.Є. Теоретичні підходи до посвідчення консулом заповітів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право* Том 1 № 72 (2022). URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/266960>

83. Фурса Є.Є., Нотаріальні провадження, які вчиняються консулом: аналіз та нові критерії класифікації, Scientific Collection «InterConf»: No. 112 (2022) 218–225.: 1st ISPC «Scientific Progressive Methods and Tools» (June 16-18, 2022; Riga, Latvia).

84. Фурса Є.Є. Вчинення консулом морського протесту: проблемні аспекти та необхідність належної законодавчої регламентації (порівняльно-правове дослідження). *Право України*. 2022. №4. С.123-143.

85. Фурса Є.Є. Нотаріальні провадження, вчинювані консулом: нові критерії їх класифікації. *Юридичний науковий електронний журнал*, №5 2022 р. С. 251-255. URL: https://lsej.org.ua/5_2022/57.pdf

86. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Вчинення морських протестів. В кн. теорія нотаріального процесу: науково-практичний посібник /за заг. ред. доктора юридичних наук, професора Фурси С.Я. Київ : Центр учбової літератури : Алерта, 2012 С.656-664.

87. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Одноетапні та багатоетапні нотаріальні провадження : теорія і практика // В кн. Теорія нотаріального процесу. // Науково-практичний посібник / За заг. ред. д.ю.н., професора Фурси С.Я.. К.: ЦУЛ: Алерта, 2012. С. 337-341.

88. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Правозахист як складова нотаріальної функції. В кн. Нотаріат України. Книга 1. Організація нотаріату (з практикумом). Київ : Алерта, 2015. С.73.

89. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Функції нотаріату України // В кн. Нотаріат України. Книга 1. Організація нотаріату (з практикумом). К., Алерта, 2015. С.58-63.

90. Чекіта В.Г. Вчинення консулом нотаріальних дій, що пов'язані з сімейними відносинами. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право (081 - Право). Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2018

91. Шемонаєв В. Морський протест під час оформлення загальної аварії як спосіб забезпечення доказів для підтвердження юридичних фактів *Підприємництво, господарство і право* 2021 р. URL: <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/3/13.pdf>

92. Шутенко О. В. Нотаріат та нотаріальні дії консульських установ: впровадження змін щодо діяльності консульських установ при здійсненні нотаріальних дій. *ScienceRise. Juridical Science*. 2021. № 1. С. 20-23. <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001237614>

93. Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр. енцикл.». Т. 3: К-М. 2001. 792 с.
94. A Framework for Integrated E-notary Services Based on Blockchain for Civil Law Notaries: The Case ofIndonesia Panca O. Hadi Putra Iskandar, Mohammad Ryan Bakry, Chandra Yusuf, Irwan Santosa. 2023. <https://joiv.org/index.php/joiv/article/view/3170>
95. Denza E. Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention. Oxford University Press, 2016 p. P. 447
96. Koos, Stefan. (2023). "The Digitization of Notarial Tasks - A Comparative Overview and Outlook of 'Cyber Notary' In Indonesia and Germany," The Indonesian Journal of Socio-Legal Studies: Vol. 2: No. 2,Article 1. <http://doi.org/10.54828/ijsls.2023v2n2.1>
97. Kodeks cywilny RP. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. URL:<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640160093/O/D19640093.pdf>
98. Prawo o notariacie: Ustawaz dnia 14 lutego 1991 r URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19910220091/U/D19910091Lj.pdf>
99. Prawo wekslowe z dnia 28 kwietnia 1936. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19360370282>
- 100.Regulation (EU) No 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/UK/TXT/?uri=CELEX%3A32012R0650>
101. Smith L. G. "The role of the notary in secure electronic commerce," M.S. thesis, Queensland University of Technology, 2006. URL: <https://eprints.qut.edu.au/16407>
102. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie maksymalnych stawek taksy notarialnej. 07.06.2004.URL:<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20240001566>